

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER
UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

24^e JAARGANG

WOENSDAG 11 JANUARI 1939

No. 1202

COMMISSIE VAN REDACTIE:

P. Lieftinck; N. J. Polak; J. Tinbergen; F. de Vries en
H. M. H. A. van der Valk (Redacteur-Secretaris).

M. F. J. Cool — Adjunct-secretaris.

Redactie-adres: Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam-West.

Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruijgeplaatweg.

Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Advertenties voorpagina f 0,50 per regel. Andere pagina's f 0,40 per regel. Plaatsing bij abonnement volgens tarief. Administratie van abonnementen en advertenties: Nijgh & van Ditmar N.V., Uitgevers, Rotterdam, Amsterdam, 's-Gravenhage. Postchèque- en giro-rekening No. 145192.

Abonnementsprijs voor het weekblad franco p. p. in Nederland f 16,—. Abonnementsprijs Economisch-Statistisch Maandbericht f 5,— per jaar. Beide organen samen f 20,— per jaar. Buitenland en Koloniën resp. f 18,—, f 6,— en f 23,— per jaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad en het Maandbericht gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties.

INHOUD:

	Blz.
Jaarverslag Verzekeringskamer 1937 door Prof. Dr. A. O. Holwerda	22
De berekening der werkverruiming in het Plan-Westhoff door Dr. J. J. Polak	24
Bestaat er een conjunctuur in de Vereenigde Staten? door Dr. F. Pinner	26
Een merkwaardige Indische ordening: de kapok door J. F. Haccoü	29
Landverhuizing van Nederlanders naar omliggende landen door Ir. R. A. Verwey	31
Meer caseïne en caseïne-wol in Nederland? door Dr. J. Rubinfeld	32
De statistiek in oorlogstijd door Dr. W. K. H. Feuilletau de Bruyn	34
INGEZONDEN STUKKEN:	
Monetaire conjunctuurpolitiek door Dr. G. C. A. van Dorp met Naschrift van A. J. W. Renaud	36
Statistieken:	
Groothandelsprijzen	38—39
Geldkoersen-Wisselkoersen-Bankstaten	37, 40

GELD-, KAPITAAL- EN WISSELMARKT.

Wederom heeft deze week het Pond Sterling de aandacht getrokken. Terwijl in de eerste helft der week de stemming uitermate ongunstig bleef, is daarin inmiddels een radicale wijziging gekomen. Het ingrijpen van de monetaire autoriteiten is de oorzaak van dien ommekeer. En misschien nog niet zoozeer de kracht en de intensiteit van de interventie, dan wel de mentaliteit, die uit de jongste maatregelen bleek. Men was langzamerhand eraan gewend geraakt de geleidelijke afbrokkeling van den Sterlingkoers te beschouwen als iets vanzelfsprekends, volkomen in de lijn liggend van de doelstelling der autoriteiten. Zoo herhaaldelijk was de juistheid van die visie gebleken, en zoozeer vond zij ook haar motivering in de recente internationale monetaire ontwikkeling, die het nut van den Pondenval van 1931 meer en meer problematisch had gemaakt, dat de daling, die sedert den zomer 1938 doorsijpelde als logisch werd aanvaard. De autoriteiten hebben vrijwel nimmer iets ondernomen om den indruk weg te nemen, dat de ontwikkeling hun welgevallig was, integendeel steeds gretig van de speculatieve activiteit gebruik gemaakt om het Pond onder druk te houden.

Het spreekt vanzelf dat, zoodra men het gevoel kreeg, dat er een kentering kwam in de opvatting der Engelsche autoriteiten, dit een belangrijke invloed moest hebben, vooral omdat vrij omvangrijke baisseposities in Sterling waren opgebouwd. Hetzij onder druk van de Amerikaanse regeering, hetzij om andere haar moveerende redenen nu, heeft de Engelsche regeering in de afgelopen week duidelijk gemaakt, dat voor het moment althans krachtige tegenstand tegen verderen Pondendruk zal worden geboden. Wellicht begon men den indruk te krijgen, dat door de hand over hand toenemende kapitaalbeweging uit Londen er wel eens een moment zou kunnen komen, dat men de geesten, die men had opgeroepen, niet meer in de hand had, en dat het wenschelijk was, voordat zulk een situatie intrad, de pas te markeeren.

Hoe dit zij, men heeft het duidelijk gemaakt, dat het voor het moment genoeg was. Reeds in de vorige week waren enkele indicaties in die richting daar (verbod van rente-arbitrage, vermindering van goudbeleening). Deze week, toen deze lauwe maatregelen niet afdoende bleken, ging men verder; de voornaamste maatregel was ongetwijfeld de goudoverdracht door de Bank of England aan het Egalisatiefonds. Deze geste — imponerend ook door den omvang van het bedrag — gepaard gaande aan een serie maatregelen, die zelfs in samenwerking met centrale banken elders werden genomen, heeft de speculatie doen inzien, dat het dit keer ernst was. Het resultaat is niet uitbleven. Baissedekkingen leidden tot een vrij belangrijke stijging van den contanten koers, terwijl ook de termijnnoteringen geleidelijk verbeterden.

Daarmee is intusschen nog geen duurzame vraag naar Ponden geschapen, en zoolang er geen kapitaal weer naar Londen stroomt, beteekent dit dat permanent het tekort op de betalingsbalans op den Pondenkoers blijft drukken. Indien de autoriteiten dat willen, kunnen zij echter dien druk jaren weerstaan met de thans in het gewoog gebrachte reserves.

Van de overige valuta's waren Fransche Francs bij voortdoring vast gestemd; de kapitaalrepatricering houdt nog steeds aan, zoodat de monetaire situatie wel zeer verbeterd is. De Gulden was als regel iets luier, zoodat de Dollarnoteering langzaam iets aantrok.

De beleggingsmarkt heeft in de afgelopen week zeer weinig getoond van de gebruikelijke Januari-beleggingsvraag. Ondanks den overvloed aan beschikbaar kapitaal, komt er op de markt van goudgerande waarden weinig beleggingsvraag.

JAARVERSLAG VERZEKERINGSKAMER 1937.

Het Nederlandsche levensverzekeringsbedrijf, onder toezicht van de bij de Wet van 1922 gecreëerde Verzekeringskamer, vaart wel.

Dat is de simpele conclusie, welke men uit het lijvige boekdeel, dat het kort geleden verschenen verslag van deze Kamer per ultimo 1937 vormt, zonder aarzelen trekt.

En dat is geen nieuwe of onverwachte conclusie. Ware niet een ieder daarvan overtuigd geweest, dan had niet het verzekerd bedrag van 4.3 milliard einde 1936 tot bijna 4.6 milliard op 31 December 1937 kunnen stijgen en dan had men dit bedrijf in 1937 niet zoo ongeveer het dubbele aan koopsommen (in overwegende hoofdzaak voor het vestigen van lijfrenten) toevertrouwd als in 1936, nl. 70 millioen tegen 33 millioen. Het zal te zijner tijd wel nader blijken, dat ook in 1938 het bedrijf het vertrouwen van het publiek in minstens dezelfde mate bleef onderhouden.

Er is dus reden tot tevredenheid. Vraagt men of het Staattoezicht daartoe heeft bijgedragen, dan zal ieder levensverzekeraar volmondig met ja antwoorden. Niet alleen het feit, dat er toezicht is, is goed, doch ook de wijze waarop de Kamer dit uitoefent is goed. Het bewijs daarvan is, dat het publiek van deze Kamer practisch nooit iets hoort of merkt, behalve dan het periodieke, zakelijke jaarlijksche verslag van haar werkzaamheden.

De wijze waarop de Verzekeringskamer van zich kon doen hooren zou zijn het publiceeren van het z.g. advies. Dit is haar stok achter de deur. Als de Kamer bezwaren heeft, brengt zij deze ter kennis van het betrokken bedrijf en gaat het dan hard tegen hard, dan doet zij dit in den vorm van het wettelijk advies, dat, behoudens beroep door de betrokken maatschappij bij de Kroon, bij niet opvolging openbaar gemaakt kan worden.

* * *

Nu gaf de Kamer in 1937 niet minder dan 10 adviezen; één betrof een fonds, dat publicatie kon voorkomen door zich tijdig door een sterkere broer te doen overnemen en 9 betroffen het spaarkasbedrijf. Dit is, moet men wel aannemen, dus een soort collectief advies geweest. De spaarkassen zijn hiervan in beroep gegaan en hebben gelijk gekregen; publicatie was dus niet mogelijk. Men had hiervan dus nooit iets mogen hooren, ja, eigenlijk niet eens dat deze adviezen dit onderdeel van het bedrijf betroffen. De Kamer gaat in haar verslag echter zelfs nog iets verder: zij deelt mede, dat deze 9 adviezen betroffen de verschuiving van hypotheken van een aflopende jaarkas naar jongere kassen.

Het eenige wat nu evenwel aan publicatie ontbreekt is nog maar de naam der negen betrokken ondernemingen. Er zijn maar 7 nog exploiteerende spaarkassen, daarnaast 6 die liquideerende zijn, terwijl 9 spaarkassen onder de warme vleugelen van een der levensverzekeringmaatschappijen schuil gegaan zijn. Raden naar wie van de 22 tot de besproken 9-instellingen behoort is dus niet gelijk het zoeken van naalden in hooibergen.

Heel erg plezierig is deze openhartigheid in het jaarverslag van de Verzekeringskamer voor het spaarkasbedrijf niet. Er is, zoo blijkt, van bevoegde zijde een aanmerking gemaakt. Dit betrof verschuiving van beleggingen, iets dat, al moge het in bijzondere omstandigheden te verdedigen zijn, principieel niet zonder gevaar is. Verschuiving heeft daarbij een niet gunstige klank; overneming, koopen, had al beter en, oppervlakkig geoordeeld, meer verdedigbaar geklonken.

Nu hebben de protesteerende spaarkassen in hogere instantie gelijk gekregen; gelijk krijgen is echter

nog niet altijd gelijk hebben, zegt de goe-gemeente. M.a.w. onze nieuwsgierigheid is allerprettigst bevredigd, doch men had ons dit pleiziertje toch beter maar niet moeten gunnen.

Nu is het spaarkasbedrijf maar een klein onderdeel, beter gezegd een klein zijlijntje, van het levensverzekeringsbedrijf, al heeft dit dan nog altijd een goede 134 duizend polissen loopen met rond 77 millioen ingeschreven spaarbedrag, en een spaar-tegoed van rond 30 millioen. Van meer belang is het levensverzekeringsbedrijf zelve. Dit wordt uitgeoefend door 66 binnenlandsche, 11 buitenlandsche maatschappijen en 92 begrafenisfondsen.

Hiervan zijn ook al weer de begrafenisfondsen niet erg belangrijk; alle tezamen hebben zij maar 22 millioen van de 4½ milliard verzekerd.

Van bijna even weinig belang zijn de buitenland-sche maatschappijen, die hier nog exploiteeren (het zijn er intusschen al weer minder dan 11 geworden). Als wij Indië niet als buitenland rekenen, hebben zij alle tezamen einde 1937 rond 30 millioen verzekerd, nog niet 1 pCt. van het totaal hier te lande verzekerde bedrag.

Belangrijker is dan nog in vergelijking hiermede het bedrag, dat Nederlandsche maatschappijen in het buitenland hebben verzekerd; Indië wederom niet als buitenland beschouwend is dit ongeveer 4 pCt. van wat er in totaal verzekerd is. Wij exporteeren dus momenteel meer levensverzekeringen dan wij importeeren, al blijft zoowel ex- als import quantité négligable.

Verreweg het grootste deel van de levensverzekering in ons land wordt dus gedragen door de 66 binnenlandsche maatschappijen, waarbij men dan eigenlijk nog één groote Indische moest rekenen, die in het verslag van de Verzekeringskamer als buitenland-sche voorkomt. Van de genoemde 66 zijn er evenwel 57 die de 100 millioen guldens verzekerd bedrag niet halen.

De resterende 10 groote maatschappijen (9 Nederlandsche en 1 Indische) hebben van de 4.6 milliard niet minder dan 3 milliard verzekerd, dat is rond ⅔de gedeelte. De genoemde 66 Nederlandsche maatschappijen echter zullen wij, in navolging van wat de Verzekeringskamer in haar jaarverslag doet, voor wat volgt, als kenmerkend voor het bedrijf beschouwen.

* * *

Deze 66 binnenlandsche maatschappijen hebben tezamen een vermogen van rond 1¼ milliard, dat rentegevend belegd moet worden. Het is belegd als volgt.

Verdeling van de beleggingen aller levensverzekering-maatschappijen.

	1935	1936	1937
Landerijenbezit	0,62 %	0,67 %	0,83 %
Gebouwenbezit	4,19 "	4,56 "	7,26 "
Landerijenhypotheke	6,63 "	5,78 "	5,10 "
Huizenhypotheke	34,09 "	31,04 "	29,30 "
Aandeelen	1,83 "	2,76 "	3,26 "
Binnenl. obligaties	17,35 "	18,08 "	12,86 "
Buitenl. "	4,07 "	4,36 "	4,18 "
Leeningen schuldbekentenis	19,06 "	21,69 "	26,92 "
Polisbeelingen	6,91 "	6,18 "	5,56 "
Gedeponeerd in geld (herv.)	0,55 "	0,55 "	0,51 "
Andere beleggingen	3,80 "	3,47 "	3,45 "
Loopende rente	0,90 "	0,86 "	0,77 "
	100,— %	100,— %	100,— %

Dit staatje is een bron voor vele en velerlei beschouwingen. Hypotheke en obligatie loopen relatief terug; hypotheke omdat zij niet te krijgen zijn, goede bedoelen wij; obligaties omdat zij, hoewel te krijgen, niet aantrekkelijk zijn, gezien de koersen en/of de kwaliteit van menigen debiteur. De leeningen op schuldbekentissen nemen in hoofdzaak de opengevallen plaatsen in.

DE BEREKENING DER WERKVERRUIMING IN HET PLAN-WESTHOFF.

Voor een gefundeerd oordeel omtrent de wenselijkheid van een versterkte uitvoering van openbare werken is kennis van de gevolgen, die deze werken met zich mee brengen, vereist. Deze effecten, voorzover van economische aard, lenen zich voor een — zij het niet geheel nauwkeurige — berekening. Het „Plan-Westhoff“¹⁾, evenals vroegere geschriften welke voor uitbreiding der openbare werken pleitten²⁾, bevat dan ook zulk een berekening. Het kan van belang zijn, deze jongste Nederlandse berekening nader te beschouwen en haar met vroegere te vergelijken.

De nieuwe elementen in de berekening van Ir. Westhoff.

Men kan het onderwerp van deze berekeningen als volgt indelen:

1. De samenstelling van de waarde der verrichte werken uit lonen, materiaalkosten, enz.

2. De besteding van de bedragen, ontvangen onder 1.

3. De verdere doorwerking tengevolge van herhaalde besteding.

Het ligt voor de hand, dat Ir. Westhoff vooral met betrekking tot het eerste punt tot nieuwe resultaten kon komen. Uit het zeer omvangrijke en gedetailleerde materiaal, in verband met de werkverschaffing in Overijssel en Gelderland gedurende vele jaren verzameld; zijn de verschillende kostenelementen (arbeidslonen; andere kosten, bijv. voor schuilketen, kruiwagens, bemesting) berekend per „eenheid“ werkverschaffing: de aanleg van 1 km rijwielpad, de ontginning van 1 ha heide tot bos, enz. Door deze kosten per eenheid te vermenigvuldigen met het aantal eenheden der verschillende objecten, dat in de beide genoemde provincies in 1937 in werkverschaffing werd uitgevoerd (in totaal voor een bedrag van ruim 10 miljoen gulden), wordt een beeld gegeven van de kostenopbouw van de totaliteit van deze werken; een beeld, dat tevens representatief geacht wordt voor de werkverschaffing in het gehele land.

Tabel I Samenstelling van de uitgaven voor werkverschaffing, in procenten.

Aard der uitgaven	Totaal	Werkversch. loon	Vol loon	Winst (incl. salaris)	Geensecundaire koopkr. schepp.
<i>Directe uitgaven:</i>	79	62			
Werkverschaff.lonen					
Andere lonen(geschoolde arbeid)			5.5		
Niet-arbeiders inkomen				3	
Bedragen, geheel besp. (vnl. sociale verzek.)					8.5
<i>Indirecte uitgaven:</i>	21				
Goederen en diensten van andere bedrijven					
Daarvan:					
Lonen	50.1 %		10.5		
Winsten, e.d.	25.4 %			5.5	
Import	22.5 %				4.5
Soc. Verz.	2 %				0.5
	100	62	16	8.5	13.5

(Gegevens van deze tabel, evenals van de volgende, ontleend aan Ir. Westhoff, t.a.p., blz. 234—258. De totale uitgaven zijn gevonden als de som van f 6.488.000 „directe lonen“ (blz. 240) + f 4.276.000 „indirecte werkverruiming“ (blz. 237) — 472.536 × f 0.72 (72 ct. per manweck „directe werkverruiming“ wegens uitgaven der tewerkgestelden voor kleding, fiets en schoppen — blz. 238).

¹⁾ Ir. J. Th. Westhoff, „De directe mogelijkheden der werkverschaffing bij de werkloosheidsbestrijding“. (Zwolle, 1938).

²⁾ Bijv., in Nederland, die van Ir. A. N. van Mill, H. Reuchlin; eveneens het Plan van de Arbeid.

Met betrekking tot de besteding van de op deze wijze uitbetaalde bedragen analyseert Ir. Westhoff bovendien het loonpercentage in de materiaalkosten; hij komt tot het resultaat, dat dit over het geheel overeenstemt met het loonpercentage in de gehele Nederlandse productie: 50 pCt.

Voor het overige echter — het verdere gedeelte van deze bestedingsanalyse en de berekeningen t.a.v. de verdere doorwerking van deze uitgaven — worden in hoofdzaak de schattingen van Reuchlin³⁾ gevolgd.

Overzicht van de berekeningen van Ir. Westhoff.

De groeperingen en hergroeperingen, die Ir. Westhoff voor zijn cijfers kiest, zijn noch gebruikelijk⁴⁾, noch gemakkelijk te volgen⁵⁾. Door zijn gegevens uit te drukken in procenten van de totale kosten kan men, naar ik meen, eenvoudiger de interessante punten naar voren laten komen, zoals in Tabel I is geschied. In dit overzicht kunnen tevens de primaire uitgaven gerangschikt worden naar de verschillende mate, waarin zij naderhand secundair werkverruimend werken.

Opmerkelijk is het hoge loonpercentage: 67.5 pCt. directe lonen, en 78 pCt. voor totale lonen; dientengevolge zijn de percentages voor winst en import belangrijk onder het gemiddelde van de gehele Nederlandse productie.

In hoeverre leiden de bedragen van elk dezer kolommen tot secundaire werkverruiming? Aan de hand van de cijfers van Ir. Westhoff kan voor de lonen de volgende tabel worden samengesteld:

Tabel II Besteding van het loon, in procenten.

	Werkverschaffingsloon	Vol loon
Gemiddeld weekloon	f 14,15 100 %	f 20,18 100 %
Anders ontvangen steun, etc.	71 „	} 42 „
Oncontroleerbare inkomsten, 4 % van de steun.....	3 „	
Kosten schoenen, kleding, fiets	5 „	—
Beschikbaar meer-inkomen	21 %	58 %
Uitgav. niet-werkverruimend:		
Contributies, e.d., 8 % van loon.....	8 „	8 „
Indirecte belastingen, 10 % van het overige	1 „	5 „
Rest.....	12 %	45 %
Kosten (zie boven).....	5 %	—
Totale koopkrachtscheppende besteding.....	17 %	45 %

Het blijkt, dat de inkomsten, die de tewerkgestelde bij de werkverschaffing boven de steun ter vrije beschikking krijgt, slechts gering zijn: rond 21 pCt. van f 14.15, of f 2.91.

Voor de post „winsten“ worden, in navolging van Reuchlin, de uitgaven op 35 pCt. van de inkomsten geschat. De laatste kolom van Tabel I levert, naar zijn aard, geen verdere werkverruiming op.

³⁾ „Werkverruiming...“, Ned. Econ. Inst., No. 12.

⁴⁾ Doordat — helaas! — „de definities... op sommige punten afwijkingen vertonen met datgene, wat als algemeen geldend wordt aangenomen in de hieromtrent bestaande, en op dit punt allerminst eensluidende (?), literatuur“ (t.a.p., blz. 231).

⁵⁾ Men zal bijv. niet licht op het idee komen, dat het bedrag voor „Totale bijkomende kosten“ niet gelijk is aan de som van de 14 voorafgaande bedragen voor „indirecte werkverruiming“ (blz. 256/7).

De eerste phase der secundaire uitgaven kan nu bepaald worden door de vermenigvuldiging van de percentages der kolommen in Tabel I met de percentages, die daarvan secundair besteed worden: 11:

Tabel III

Berekening secundaire besteding, eerste phase:

$$\begin{array}{r}
 62 \text{ } \% \times 0.17 = 10.5 \text{ } \% \\
 16 \text{ } \% \times 0.45 = 7.2 \text{ } \% \\
 8.5 \text{ } \% \times 0.35 = 3.0 \text{ } \% \\
 13.5 \text{ } \% \times 0 = 0 \text{ } \% \\
 \hline
 100 \text{ } \% \qquad 20.7 \text{ } \%
 \end{array}$$

Deze 20.7 pCt. wordt uitgegeven aan een veelheid van goederen, waarvoor de samenstelling in lonen, enz. volgens de Nederlandse productie wordt aangenomen (vgl. Tabel I):

Tabel IV

$$\begin{array}{r}
 50.1 \text{ } \% \times 0.45 = 22.5 \text{ } \% \\
 25.4 \text{ } \% \times 0.35 = 8.9 \text{ } \% \\
 24.5 \text{ } \% \times 0 = 0 \text{ } \% \\
 \hline
 100 \text{ } \% \qquad 31.4 \text{ } \%
 \end{array}$$

De tweede secundaire golf bedraagt derhalve 0.314 x 20.7 pCt. van het primair uitgegeven bedrag. Voortzetting van dit proces volgens een meetkundige reeks levert, als bekend:

$$\frac{1}{1 - 0.314} \times 20.7 \text{ } \% = 30.2 \text{ } \%$$

zodat de „multiplier” — de verhouding tussen totale en primaire productie — voor deze werken 1.30 zou bedragen.

Ir. Westhoff vond een soortgelijk getal, 1.40: nl. 1 plus de verhouding

$$\frac{\text{secundaire} + \text{indirecte uitgaven}}{\text{directe lonen}}$$

waarbij:

directe lonen alleen werkverschaffingslonen omvatten en niet de lonen van geschoolde arbeiders;

indirecte uitgaven derhalve te hoog zijn opgenomen, en bovendien nog een bedrag bevatten, dat veel eer onder *secundaire uitgaven* thuis hoort (uitgaven der tewerkgestelde arbeiders voor schoenen, enz.).

Weliswaar is er geen principieel bezwaar tegen het gebruik van verschillende verhoudingscijfers om de gevolgen van openbare werken aan te geven — maar het is wel zeer onpractisch: een omslachtige berekening is nodig aler men de cijfers vergelijkbaar maakt heeft?).

De waarde 1.30 die wij, Ir. Westhoff vrijwel op de voet volgend, als multiplier gevonden hebben, is een uitgaven-, een productiewaarde-multiplier. Hiernaast kunnen dezelfde verhoudingscijfers voor de loonsom en de werkgelegenheid gesteld worden:

Tabel V

	Multiplier
Uitgaven	1.30
Loonsom ¹⁾	1.20
Werkgelegenheid ²⁾	1.15

¹⁾ 78 pCt. van de primaire uitgaven; 50 pCt. van de secundaire.

²⁾ Werkverschaffingsloon 70 pCt. van gemiddeld vol loon.

Het blijkt, dat elk cijfer uit Tabel V lager is dan het voorgaande, doordat in de werkverschaffing 10. een groter percentage van de totale kosten aan loon

⁶⁾ Ir. Westhoff neemt 0.44, wellicht een afrondingsverschil. Het percentage moet in elk geval gelijk zijn aan dat, gevonden in Tabel II.

⁷⁾ Dezelfde, weinig duidelijke, beschrijving vindt men bijv. ook in een recent artikel van den heer Meyer de Vries („Enige grote objecten”, E.-S.B., 28 Dec. 1938, p. 985), waar het bedrag, dat volgens de gebruikelijke omschrijving de directe lonen vormt, gevonden moet worden als de som van „f 750.000 aan arbeidslonen voor tewerk te stellen arbeiders” + „De z.g. bijkomende kosten bedragen f 200.000. In dit bedrag is, naast de kosten voor materialen, e.d., ook nog een bedrag aan arbeidslonen voor geschoolde arbeiders begrepen....”

gaat, en 20. de lonen per hoofd lager zijn dan in de overige Nederlandse productie.

Enige critische opmerkingen.

Zijn de berekeningen van Ir. Westhoff als juist te aanvaarden? Met betrekking tot het eerste gedeelte, de verdeling van de uitgaven over verschillende kostenelementen, kan men moeilijk beter fundering noch omvangrijker documentatie verlangen. Het is een uitbreiding van de kennis over dit onderwerp.

In de bewerking evenwel van dit uitstekende cijfermateriaal schijnt heel wat minder arbeid geïnvesteerd: zij is direct aan Reuchlin's publicatie ontleend. Deze ietwat disproportionele behandeling brengt met zich mee, dat het eindresultaat n.m.m. niet het beste is, dat met de huidige kennis omtrent het Nederlands economisch leven kon worden bereikt. Vooral met betrekking tot twee punten lijkt correctie noodzakelijk.

1. In, navolging van een onnauwkeurigheid bij Reuchlin wordt aangenomen, dat arbeiders, die werk hebben gekregen, uit hun additionele inkomen 8 pCt. van hun *totale* inkomen aan contributies, enz. (dus niet werkverruimd) besteden; voor de werkverschaffingsarbeiders komt dit uit op *f* 1.13 van hun *f* 2.91! Dit moet echter zijn: 8 pCt. ⁸⁾ van hun *additionele* inkomen.

2. Reuchlin schatte dat 60 pCt. van de netto-winst wordt besteed aan kapitaalgoederen en consumptiegoederen der meergegoeden ⁹⁾. Hij vermindert echter, naar ik meen ten onrechte, de post in het nationale inkomen „salarissen boven *f* 3000, vaste en fluctuerende renten” met 40 pCt. wegens constante kosten (t.a.p., blz. 35/6 en 58/9) en reduceert derhalve de 60 pCt. op 36 pCt. Ir. Westhoff heeft dit cijfer, afgerond op 35 pCt., overgenomen. Op grond van het bovenstaande is echter 60 pCt. het juiste cijfer.

Brengt men deze twee correcties in de bovengestelde berekeningen (vgl. Tabellen II tot V) aan, dan komt men tot de volgende resultaten:

Tabel IIa

	Werkv. loon	Vol loon	Winst
Totaal der koopkrachtscheppende uitgaven	22 %	48 %	60 %

Tabel IIIa

$$\begin{array}{r}
 62 \text{ } \% \times 0.22 = 13.6 \text{ } \% \\
 16 \text{ } \% \times 0.48 = 7.7 \text{ } \% \\
 8.5 \text{ } \% \times 0.60 = 5.1 \text{ } \% \\
 13.5 \text{ } \% \times 0 = 0 \text{ } \% \\
 \hline
 100 \text{ } \% \qquad 26.4 \text{ } \%
 \end{array}$$

Tabel IVa

$$\begin{array}{r}
 50.1 \text{ } \% \times 0.48 = 24.0 \text{ } \% \\
 25.4 \text{ } \% \times 0.60 = 15.2 \text{ } \% \\
 24.5 \text{ } \% \times 0 = 0 \text{ } \% \\
 \hline
 100 \text{ } \% \qquad 39.2 \text{ } \%
 \end{array}$$

$$\frac{1}{1 - 0.392} = 1.64.$$

⁸⁾ De schatting van 8 pCt. is tamelijk ruw. Het valt op, dat Ir. Westhoff de latere, en meer verfijnde, analyse van de besteding van additioneel inkomen, die in het Plan van de Arbeid wordt gegeven (blz. 192, enz.) stilzwijgend voorbijgaat.

⁹⁾ T.a.p., blz. 59. Deze schatting wordt merkwaardig bevestigd door de statistische onderzoeken van Prof. Tinbergen (Prae-advies Ver. voor Staathuishoudkunde en Statistiek, 1936), waaruit blijkt dat een winstvermeerdering leidt tot:

a. een vermeerdering der investeringen ter grootte van 51 pCt. van de winst;

b. een vermeerdering van het uitbetaalde niet-arbeiders-inkomen ter grootte van 68 pCt. van de winst, waarvan 13 pCt., dus 9 pCt. van de winst, wordt besteed voor consumptie.

waaruit volgt:

Tabel Va.

	Multiplier			
	Werkv. obj.	Andere objecten		
		gegevens van		
	Westhoff 1)	Plan v. d. Arbeid 2)	Tinbergen ³⁾	
Uitgaven	1.43	1.64	1.50	
Loonsom	1.28	1.64		
Werkgelegenh.	1.21	1.64	1.42	1.56

1) Met inachtneming der genoemde correcties.

2) Vgl. „Publieke Werken als vorm van Conjunctuurpolitiek”, blz. 19. Cijfers bewust iets onderschat, vgl. Plan, blz. 62.

3) Berekend op grond van cijfers uit Prof. Tinbergens bovengenoemde publicatie. (Details: J. J. Polak, „International Propagation of Business Cycles”, te verschijnen in Rev. of Econ. Studies, Febr. 1939).

In de laatste Tabel zijn een aantal cijfers, berekend op grond van het Plan van de Arbeid en Tinbergens Praeadvies, toegevoegd. Vergelijking is thans mogelijk ¹⁰⁾.

De drie werkverruimingsmultipliers, berekend voor „andere objecten”, stemmen bevredigend overeen in een waarde van ongeveer 1.5 à 1.6 (laatste drie kolommen). Dit geeft ook vertrouwen in het cijfer 1.21, berekend als werkverruimingsmultiplier voor cultuurtechnische werken. Hoewel dit gecorrigeerde cijfer merkbaar hoger is dan dat, berekend in Tabel V (1.15) ¹¹⁾, blijkt het toch zeer laag te zijn, aanmerkelijk lager dan voor andere openbare werken. Dit vloeit voort uit het hoge loonpercentage en de lage loonvoet der werkverschaffing.

Conclusie.

Bevat deze lage multiplier een economisch argument tegen de uitvoering van openbare werken in werkverschaffing, of van werken op het gebied der cultuurtechniek als objecten van werkverruiming? In andere woorden: zou bij besteding van 1 miljoen gulden voor een willekeurige uitbreiding der Nederlandse productie méér werkverruiming ontstaan dan bij besteding van ditzelfde bedrag voor werkverschaffingsobjecten?

Tabel VI

Gevolgen van de besteding van f 1.000.000 aan:

	Werkverschaffing		Andere productie
	Werkversch. loon	Vol loon	
Loonsom	62	16	50
Loonsom	620.000	160.000	500.000
Weekloon	14,15	20,18	20,18
Werkverruiming, manw...	43.700	7.900	24.800
Werkgelegenh. multiplier		1.21	1.64
Tot. werkverruim., manw.		62.400	40.700

Uit Tabel VI blijkt, dat deze vragen *ontkennend* beantwoord moeten worden: hoewel in het geval van werkverschaffing de werkgelegenheids-multiplier klein is, is de totale werkverruiming ongeveer 1½ maal zo groot als bij een uitbreiding der gemiddelde productie: hoe hoger het bedrag besteed aan directe lonen, des te groter de totale werkverruiming.

Dr. J. J. POLAK.

¹⁰⁾ Allerlei kleinere verschillen in de berekening worden hier verwaarloosd.

¹¹⁾ Bij vergelijking der cijfers 1.21 en 1.15 moet men rekening houden met het feit, dat de 1 in beide gegeven is, en dat de berekening dus als resultaat oplevert respectievelijk $1 + 0.21$ en $1 + 0.15$; op deze wijze blijkt, dat de correctie inderdaad 40 pCt. bedraagt.

Het verschil blijkt ook duidelijk hieruit, dat het door Ir. Westhoff berekende cijfer 1.40 door onze correcties ongeveer 1.50 zou bedragen.

BESTAAT ER EEN CONJUNCTUUR IN DE VEREENIGDE STATEN?

Een analyse van den economischen toestand in de Vereenigde Staten gaat door het wisselend aspect der conjunctuur met moeilijkheden gepaard.

Immers de in den herfst van 1937 begonnen achteruitgang in de conjunctuur is in Juni van dit jaar even plotseling opgehouden en heeft sedertdien plaats gemaakt voor een snel herstel.

Twee vragen doen zich thans voor.

Ten eerste: Heeft de opgang der conjunctuur in 1937, die onderbroken is door verkeerde credietmanipulaties en een aanvechtbare economische politiek, zich weer voortgezet, nadat deze euvelen voor een belangrijk deel uit den weg geruimd zijn?

Ten tweede: Is de structureele depressie, die al sinds 1929 aan den gang is, andermaal door conjunctuurbeïnvloeding — staatsinterventie en pump-priming — onderbroken?

Onzekere beoordeeling van de conjunctuur.

De recession in 1937 werd aanvankelijk niet als zoodanig begrepen; langen tijd twijfelde men zelfs aan het bestaan van een teruggang, evenals men in den zomer van 1938 niet geloofde in het snelle herstel van de conjunctuur. Dit wantrouwen in het herstel duurt in bepaalde kringen tot op den huidigen dag voort.

Voor den conservatieven econoom opende in 1937 juist de sterke vermindering der Staatsuitgaven de mogelijkheid van een sluitende begroting en daarmee van een goede basis voor een gunstige conjunctuurontwikkeling. Daarentegen gaf het nieuwe uitgavenprogramma van April 1938, ten bedrage van 4½ milliard Dollar, aanleiding om aan den gezonden grondslag van een herstel in dit jaar te twijfelen. Men meende, dat deze methode, na vier jaar van economisch experimenteren — hetgeen tenslotte toch verkeerd uitgelopen was — wel afgedaan had en niets meer zou kunnen uitrichten.

Slechts de spontane en aanhoudende beurshausse, welke midden Juni inzette, vermocht dit wantrouwen in ruimen kring te overwinnen.

De structureele crisis werkt door.

Tenslotte komt men t.a.v. den economischen toestand in de Vereenigde Staten tot de volgende conclusie: De structureele crisis, in 1929 ingetreden, is nog niet afgelopen. Een evenwichtige kostenstructuur is nog niet duurzaam bereikt, daar er nog steeds geen evenwicht gevonden is tusschen de economisch-sociale politiek van de New-Deal, en de dynamische politiek van conjunctuurstimuleering. Nog steeds staat de eisch van een beweeglijk prijsniveau, bij gelijktijdige vastlegging van het loonpeil, in de Regeeringspolitiek op den voorgrond, hetgeen het particuliere bedrijfsleven een meer stabiele kostprijsberekening zeer bemoeilijkt.

Volgens de koopkrachttheorie, die de Regeering aanhangt, — een theorie, welke de lonen in de hausse wil zien stijgen zonder ze nochtans in de depressie te doen dalen, terwijl van de prijzen juist stabiliteit in de hausse en daling in de laagconjunctuur geëischt wordt —, is hierdoor de toeneming van het nationale inkomen en de volkswelvaart verzekerd. Juist het niet-voldoen aan deze eisch, of althans het niet véer genoeg doorvoeren van het programma heeft den teruggang van 1937 veroorzaakt; de kortgeleden op touw gezette groote monopolie-enquête heeft min of meer tot taak de juistheid van deze opvatting te bewijzen.

Het bedrijfsleven daarentegen wijst er juist op, dat deze opvatting van de Regeering, welke uitvoering onvermijdelijk een wanverhouding tusschen prijzen en kosten meebrengt, de oorzaak van den terugslag is.

Onder deze omstandigheden aarzelt men om het

risico van groote nieuwe investeringen op zich te nemen.

Dit gebrek aan investeringen in het bedrijfsleven leidt noodgedwongen tot een groote activiteit van de Overheid op dit gebied, teneinde de werkgelegenheid te vermeerderen. Op haar beurt ontstaat hieruit een vermeerderde belastingdruk, waarbij nog komen de, als belasting gevoelde, bedragen voor ouderdoms- en werkloosheidsverzekering. Uiteraard versmalt de kostenverhoging de winstmarge der ondernemingen. De particuliere investeringen, welke nog plaats vinden, hebben in de meeste gevallen rationalisatie en geen uitbreiding ten doel, hetgeen meestal een vermindering van de werkgelegenheid met zich brengt. Naast het starre loonniveau bij sterk wisselende prijzen, is dit een verdere oorzaak voor een ongunstige arbeids-situatie.

Ongelijkmatige ontwikkeling.

Een gevolg van een en ander was, dat gedurende de laatste depressie zeer veel arbeiders ontslagen werden, die in de periode van herstel slechts gedeeltelijk weer in het productieproces een plaats vonden. De productie-index van de Federal Reserve Board (1923—1925 = 100) steeg van Juni 1938 tot November van 76 tot 100, dus met meer dan 30 pCt., terwijl het aantal tewerkgestelden slechts met 10 pCt. toenam. Dit is deels terug te voeren op rationalisatie en deels op een verlenging van den arbeidsduur; de uitbetaalde loonsommen zijn dan ook met 19 pCt. gestegen.

Volgens Eccles, President van de Federal Reserve Board en verdediger van het regeeringsstandpunt, zal deze verkeerde verhouding vanzelf verdwijnen door de stijging van het nationale inkomen, dat thans op \$ 68 miljard geschat wordt, maar waarvan men een stijging tot \$ 80 à 90 miljard verwacht. Dan zullen naar verhouding de totale staatsuitgaven ten bedrage van ongeveer \$ 8½ miljard niet meer te hoog zijn; door de — als gevolg van de stijging van het nationale inkomen — stijgende belastingopbrengsten zullen de tekorten verdwijnen, terwijl tevens verdere credieten overbodig worden. Evenzeer zal de vergroote omzet van het bedrijfsleven, ondanks de kleinere winstmarge, de rentabiliteitskansen verhoogen.

Deze wel aannemelijk klinkende redeneering heeft slechts het gebrek, dat de stijging van de uitgaven van Overheid en particulieren, welke voortvloeit uit de gedachte vermeerdering van de welvaart, vergeten wordt. Deze toeneming van het nationale inkomen door stijgende loonen en constante of dalende prijzen, ter bereiking waarvan een sluitende-begrotingspolitiek thans afgewezen wordt, zal de uitgavenquotiënten, d.w.z. de belasting- en loonsommen even zeker, als thans bij de New-Deal het geval is, verder doen toenemen. De zekerheid van een *blijvend* hooger nationaal inkomen is echter lang niet zoo groot.

Dynamische conjunctuurropgang ondanks structureele crisis.

Ondanks de bestaande structureele depressie moet men niet meenen, dat hieruit een voortdurende periode van laagconjunctuur moet voortvloeien. Tijdelijk opwaarts gerichte conjunctuurbewegingen zijn wel degelijk mogelijk en kunnen zelfs in zekere mate niet uitblijven.

Verhoogde overheidsuitgaven blijven, ondanks het wantrouwen van het bedrijfsleven, toch haast nooit zonder uitwerking op den economischen toestand. Niet alleen wordt de productie voor een verdere daling behoed, maar ook treedt een volkomen psychologische verandering op, die op haar beurt de conjunctuur wel degelijk reëel beïnvloedt en buiten de rechtstreeksche werking van de overheidsuitgaven een verdere stijging van de productie veroorzaakt.

Hierbij komen nog andere factoren. In de vorige depressie heeft men op de bestaande groote voorraden

geteerd, zoodat de productie maandenlang onder het peil van het, conjunctureel geslonken, verbruik lag; hierop moest een correctie plaats vinden. Misschien is het tijdstip van deze aanvulling door de psychologische werking van het uitgavenplan iets vervroegd.

Tenslotte blijven er toch steeds uitbreidings- en technische investeringen; vooral als de laatste omvangrijke uitbreiding al vrij lang geleden is, gaat deze noodzaak te meer dringen. Aangezien die periode in de Vereenigde Staten kort vóór 1929 viel, zijn vele installaties verouderd, versleten en ook te klein geworden. Slechts enkele takken van bedrijf, zooals staal-, aluminium- en automobieliindustrie, hebben tijdens de periode 1933—1937, noemenswaarde investeringen op dit gebied gedaan. De Standard-Oil-Company of New Jersey verklaarde onlangs, dat zij door de Supertax op onverdeelde winsten sinds 1929 niet meer gemoderniseerd en uitgebreid had, maar thans eindelijk hiertoe moest overgaan. Behalve het feit, dat verscheidene bedrijven thans dezen achterstand inhalen, geeft ook de reeds genoemde rationalisatietendenz, althans voor het oogenblik, een vergrooting der productie.

De vooruitzichten voor de conjunctuur in Amerika.

Nu er weer eenige reactie ter beurze is ingetreden, is men minder positief geworden in zijn uitlatingen.

De onzekerheid van de beurs is voor een deel toe te schrijven aan het feit, dat zij in haar optimisme ten aanzien van de toekomstige ontwikkeling wel wat te hard van stapel is geloopt.

De teruggang van enkele representatieve productie- en consumptiecijfers, gedurende de tweede helft van November en het begin van December, is in het algemeen een zuiver seizoenmatige achteruitgang. Bij vele takken van bedrijf, bijv. automobielpductie en electriciteitsbedrijf heeft het voor de productie ongunstige seizoen weinig of geen teruggang tengevolge gehad.

Voor het grootste deel werd de houding van de beurs beïnvloed door den politieken toestand in Europa en den ongunstigen invloed hiervan, vooral op het Pond Sterling.

Een zuiver technische factor vormde bovendien de effectenverkoop met het oog op de belasting.

In het algemeen is de beurs wel min of meer onzeker, maar toch niet pessimistisch geworden; en zij toonde ook in November een zekeren weerstand, evenals zulks tijdens de politieke September-crisis het geval was.

Eenige onvolmaaktheden.

Bij een, van de beurs onafhankelijke, beschouwing van de conjunctuur, toont het beeld, dat wij krijgen, ondanks den niet-ongunstigen indruk van het geheel, toch enkele minder bevredigende trekken. Wij noemen reeds het verschil in ontwikkeling tusschen de productie en de werkgelegenheid. Verder toonen de groothandelsprijzen — voor een deel onder invloed van de daling van het Pond — eerder een dalende dan een stijgende tendens. Ook liggen de omzetten in den goederenhandel eenige procenten onder die van de overeenkomstige periode van 1937, terwijl toch de productie over het algemeen gestegen is.

Wellicht bestaat er eenige samenhang tusschen deze factoren. Het minder toenemen der werkgelegenheid kan een achterblijven der consumptie in zekere mate verklaren. De mogelijkheid bestaat echter ook, dat het vorig jaar nog spaarreserves ter beschikking van de breede massa stonden, terwijl anderzijds de handelaren, die met veel te hooge voorraden zaten, al het mogelijke deden deze door uitverkoopen e.d. te liquideeren.

Kenmerkend in dit opzicht is het feit, dat de omzet van de postverzendhuizen, waarbij deze gefor-

ceerde verkoop moeilijker toegepast kan worden, zich beweegt boven het peil van het vorige jaar.

Tenslotte wijst men — grootendeels ten onrechte — in de Amerikaansche pers er nog op, dat de „commercial loans”, dat zijn de bankcredieten aan handel en industrie, nog geen duurzame stijging toonen. Deze bedrijfscredieten worden voornamelijk gebruikt ter financiering van de voorraadvorming, die nog niet groot is. Ook is een toeneming van bankcredieten aan het particuliere bedrijfsleven nooit een essentieel kenmerk van een vroege phase der conjunctuur geweest. In het bijzonder is dit niet het geval bij een credietconjunctuur, ontstaan door overheidswerken. Bij zoo'n kunstmatige conjunctuurverbetering wordt het bedrijfsleven eerst langzaam weer liquide gemaakt; ook in den vorigen conjunctuuropgang heeft het tamelijk lang geduurd, voordat — eerst in den loop van 1936 — de commercial loans een belangrijke stijging vertoonden.

Ten aanzien van een voortgezette verbetering, binnen de grenzen aan een staatsconjunctuur als zoodanig gesteld, moet men den invloed van bovengenoemde minder gunstige aspecten niet te groot achten.

Twee mogelijkheden.

Algemeen is men van oordeel, dat de jaren 1939 en 1940 nog een verdere, niet-onguntige ontwikkeling zullen doen zien; wijzelf meenen, dat een zoo positieve prognose wel iets te ver gaat. Wel achten wij de mogelijkheid bestaanbaar, dat 1939 en 1940 (het jaar van de presidentsverkiezing), een relatief gunstige ontwikkeling van het bedrijfsleven zullen toonen; evenmin is echter de kans uitgesloten, dat in den loop van 1939 een recession optreedt.

Het uitgavenprogramma bereikt in dit voorjaar zijn hoogtepunt. De investeringen in publieke werken — en dit geldt vooral ook voor den bouw van goedkope woningen — zullen wel tot het eind van dit jaar voortgaan. De vraag is nu, welke investeringen plaats zullen hebben, als het hoogtepunt van het uitgavenprogramma gepasseerd is.

Hiertoe staan twee wegen open.

1. Versterking van de openbare investeringsbedrijvigheid door een nieuw programma van staatsuitgaven.

2. Het particulier initiatief neemt de staatstaak tot handhaving der gunstige ontwikkeling over.

Uitgaven- en bewapeningsconjunctuur.

De kansen voor het eerstgenoemde zijn niet zoo groot. De verkiezingen in November wezen wel op een afkeer van verdere groote staatsuitgaven en vooral op een veroordeeling van de poging der Regeering om hiermede „de stemmen te koopen”.

Ook zal de noodzaak van een dergelijke hernieuwing van het uitgaven-programma pas blijken, nadat een teruggang in de conjunctuur is ingetreden, waarvan een eventueel in werking treden nog eenigen tijd vereischt.

In regeeringskringen oppert men de meening, dat een groot bewapeningsprogramma de „Public Works” en voor een deel ook de „Work Relief” zal kunnen vervangen.

Hiertegen bestaat nu al een sterke oppositie. Men meent, dat het, na de verkiezingen minder afhankelijke, congres de door den President gevraagde volmachten, die in de milliarden zouden loopen, niet nogmaals zal toestaan.

Toch zullen de Ver. Staten in versterkte mate bewapenen; de invloed van de bewapeningsindustrie wordt nog vergroot door bewapeningsaankopen van Europeesche zijde en voor een deel ook door Zuid-Amerikaansche Staten.

De productie zal echter niet die grootte hebben, die zij in sommige Europeesche landen heeft.

Het is dan mogelijk de bewapeningspolitiek onder-

geschikt te maken aan de conjunctuurpolitiek, terwijl men bovendien inziet, dat overhaasting licht ten koste van de kwaliteit gaat.

Particulier initiatief en hervormingspolitiek.

Thans rest ons de bespreking van de tweede mogelijkheid.

Zou het particulier initiatief in plaats van de conjunctuurpolitiek treden, dan zou dit zeker de beste oplossing zijn. Er is gelegenheid tot investeren in het Amerikaansche bedrijfsleven te over; het is alleen de vraag, in hoeverre de in de inleiding genoemde factoren en de politieke toestand in Europa hierop een remmenden invloed zullen uitoefenen.

Wat de binnenlandsche economische politiek betreft, kan men zeggen, dat na de jongste verkiezingen de kans op nieuwe ingrijpende New-Deal-experimenten wel verminderd is, al blijft de regeering van Roosevelt nog 2 jaar aan. Deze tijd kan een compromis of een „dead-lock” brengen, d.w.z. het ontbreken van een bepaalde politiek omdat de President en het congres het over een bepaalde richtlijn niet eens zijn.

Op het jaarlijksche „Congress of American Industry” werd opgemerkt: „Terwijl de kiezers den laatsten tijd zich meer naar rechts gekeerd hebben, heeft de industrie zich iets meer links georiënteerd.” Op hetzelfde congres werd dan ook erkend, dat de industrie de economische en sociale veranderingen niet meer ongedaan zou kunnen maken. Voorts was men niet ongeneigd de wenschelijkheid van de sociale veranderingen door Roosevelt ingevoerd, in te zien; men was zelfs bereid aan de ontwikkeling hiervan mede te werken. Natuurlijk had men ook eischen t.o.v. de uitvoering en herziening van enkele New-Deal wetten, zooals de Wagner Labour Act.

Tenslotte is er in zakenkringen nog veel oppositie tegen den President en omgekeerd van Roosevelt tegen diegenen die hij eens noemde „Economic Royalists”.

De President en aanhangers van de New-Deal verklaren zich overtuigde voorstanders van het kapitalistische stelsel, maar houden vol, dat dit stelsel niet alleen uit maatschappelijk, maar ook uit eigen belang hervormd moet worden, wil het blijven bestaan. Omgekeerd verklaart de big-business, dat de sociale hervormingen zich moeten aanpassen aan het kapitalistische stelsel. Kortom, naar buiten wijst men nadrukkelijk op toenadering, maar onder de oppervlakte schuilt nog veel misverstand.

Bij een enquête van dezelfde vereniging verklaarde dan ook 75.2 pCt. der leden, dat zij hun middelen nog niet in de industrie wilden investeren, omdat zij nog vreesden voor sterke winstbeperkende belastingen.

Dit alles wijst nog niet op een snelle ontwikkeling van de investeringsbedrijvigheid door het particuliere initiatief. Het gunstigst schijnen nog de vooruitzichten voor het particulier bouwbedrijf. Reeds in 1938 overtrof de bedrijvigheid in dezen tak die in 1929, hetgeen niet alleen te danken was aan uitvoering van openbare werken, maar ook aan particuliere opdrachten. Deze ontwikkeling is gestimuleerd door de hypotheek-garantie, die in 1937 ingesteld werd. Van den totalen garantiesom ten bedrage van pl.m. 2 milliard Dollar zijn al 1588 miljoen Dollar toegeestaan en de President heeft onlangs van zijn bevoegdheid gebruik gemaakt om het totaal der te verlenen garanties tot 3 milliard te verhoogen. Onder deze omstandigheden is het niet uitgesloten, dat deze bouwbedrijvigheid van overheid en particulieren voor de conjunctuurontwikkeling dezen zomer een belangrijke steun zal beteekenen.

New-York, Eind December.

Dr. F. PINNER.

EEN MERKWAARDIGE INDISCHE ORDENING: DE KAPOK.

Niet de betekenis van de kapok te midden der stapelartikelen, doch wel het voor ons Indië uitzonderlijke karakter van het overheidsingrijpen motiveert een beschouwing over het product. Alvorens dit te bespreken, willen we een enkel woord over de verhoudingen bij de productie zeggen, omdat wij vermoeden, dat deze voor de meeste lezers onbekend terrein zijn.

Aanplant en oogst.

Kapok, de zaadharen van planten van het geslacht *Ceiba* (*Eriodendron*), is een typisch seizoenproduct, waarvan de oogsttijd valt in de maanden September tot November. De kapokboom levert naast de vezel de kapokpitten, die in dezen vorm of in die van olie en koeken worden uitgevoerd. Kapok is in hoofdzaak een bevolkingsproduct, hoewel het ook op eenige Indische ondernemingen wordt geoogst. Van de betekenis als ondernemingscultuur kunnen de volgende cijfers een beeld geven: de ondernemingsaanplant van kapok bedroeg in 1936 23.408 ha, waarvan 15.290 produceerend met een productie van 2.561 ton tegen een totalen uitvoer voor geheel Ned.-Indië in dit jaar van 28.439 ton. Hoewel, zooals men ziet, dus nog $\frac{1}{2}$ deel van den aanplant niet produceert, kan men op grond van deze cijfers toch vaststellen, dat de betekenis van de ondernemingskapok in het kader van het geheel nog geen 10 pCt. uitmaakt.

De kapok is dus hoofdzakelijk bevolkingsproduct. Na ongeveer 6 jaar geeft de boom het eerste product. De boomen zijn door de bevolking hoofdzakelijk op de erven geplant en speciaal onderhoud wordt niet vereischt. Het betreft hier weer een der gaven uit, wat onze leermeester Gonggrijp noemt, de spaarpot van den inlander, het erf. Over het oogsten en transport van het product maakt de inlander zich over het algemeen geen zorgen; hij verkoopt de kolven — de vruchten — niet aan den Chineeschen opkoper, doch in den regel aan een tusschenpersoon, den bakoel, die tegen den tijd, dat hij denkt, dat een behoorlijk deel van den aanplant oogstbaar is, bij de tanis komt en dan zooveel mogelijk vruchten eraf haalt. Hoewel daarin de laatste jaren wel verbetering schijnt te zijn gekomen, is toch het gevolg, dat naast rijp ook een kleinere hoeveelheid onrijp product wordt geoogst, dat, gedeeltelijk door kunstgrepen, een rijp aanzien verkrijgt, doch een slechten invloed op de kwaliteit van het eindproduct heeft.

Voorschotten worden den inlander over het algemeen alleen kort voor den oogst gegeven; hier en daar komt wel afkoop van het plukrecht voor verscheidene (5 à 6) jaren voor, doch buiten het kader der opkooporganisatie. De prijsbepaling vindt plaats per 100 kolven, wat in den regel beteekent, dat voor dien prijs bovendien een kleinere of grotere toegift, varierende van 2 tot eenige tientallen, wordt gegeven.

Via een opkoper komen de kolven bij de kapok-etablisementen, de fabrikanten van gezuiverde kapok, en vandaar gaat het product naar de exporteurs. Voor het verkrijgen van 1 picol kapok zijn ongeveer 15.000 kolven noodig.

Toepassingen.

Kapok vindt in tal van richtingen toepassing; aan een brochure, uitgegeven door de Kapok Centrale te Batavia, getiteld „Kapok en hare toepassingen” (1937), ontleenen wij de volgende eigenschappen: veerkracht, licht gewicht, zeer groot drijfvermogen, gewicht drijvend houdend, slechte geleider voor warmte, isoleerend, vocht-werend, geluiddempend, trilling-verminderend, reukloos, ongedierte werend, kortstapelig (geen propfen of knoedels) en eenvoudig steriliseerbaar¹⁾.

Uit deze eigenschappen, die vanzelfsprekend hoofdzakelijk voor de echte kapok gelden, komen de ver-

schillenderlei toepassingen voort: als vulling voor matrassen, kussens e.a., als reddingsmateriaal, voor voeren en watteeren van kleeding, dekens en dekbedden, in de geneeskunde, in de koeltechniek (isolatie vulsel zoowel in huishoudelijke artikelen als in elektrische koelkasten en koelwagens der spoorwegen en vrachtauto's), dan voor het dempen van geluid en vermindering van trillingen bij vliegtuigen, auto's, plafonds, radio-studio's, bioscopen en in de geluidfilm-industrie, voorts in speelgoed en tenslotte in de hallen voor het „indoor” en „soft-ball” base-ball.

Klassiek is de toepassing van kapok in matrassen etc. en voor reddingsmateriaal. Voor de eerste toepassing vond het jaren geleden een ernstigen concurrent in de springmatras, doch thans verliezen de goedkope springmatrassen, vooral door de goedkope, met kapok gevulde studio-couches, weer snel terrein. Voor het reddingsmateriaal was langen tijd de eenige concurrent het kurk, doch daarbij heeft zich thans een nieuwe, het balsa-hout, gevoegd. Hier is kapok dus in de verdediging evenals tegenover schuimrubber en kunsthaar als vulling, elders echter in den aanval tegen andere stoffen, die bepaalde eigenschappen met haar gemeen hebben. Doch, door den snellen gang van de techniek der laatste jaren, mede door het streven naar autarkie, dreigen er steeds nieuwe gevaren; wij noemen hier slechts het isolatie-materiaal glaswol om dit te illustreeren, waartegen de research weer nieuwe toepassingen voor kapok zoekt.

Hoewel er een drietal patenten bestaan om kapok te spinnen en te weven en er ook — evenals trouwens van glaswol — van kapok weefsels zijn vervaardigd, blijft de korte stapel hier een groot bezwaar; een deskundige uit textielkringen verzekerde ons, dat het spinnen van kapok als bedrijf niet goed mogelijk zal blijken.

Ontwikkeling der marktpositie.

Sedert het begin van deze eeuw heeft kapok hausse- en baisseperiodes gekend; van een laag niveau in het begin der eeuw heeft de prijs zich, vooral na den oorlog tot een ongekend hoog peil opgewerkt, doch na het topjaar 1922 is hij geleidelijk, en na 1927 steeds sneller, afgebromd, totdat eind 1934, begin 1935 een nooit eerder bereikt laagtepunt werd genoteerd. De techniek der voortbrenging was hieraan mede schuld, de stijgende prijzen hebben, na eenige jaren, tot grotere productie geleid, die zich in de uitvoeren heeft weerspiegeld; wij geven enkele cijfers:

Uitvoer van kapok uit Ned.-Indië
(in netto tonnen van 1.000 kg).

1913....	10.145	1931....	19.036
1920/21	14.898	1932....	16.970
1928....	17.701	1933....	20.046
1929....	16.100	1934....	19.327 ¹⁾
1930....	19.187		

¹⁾ De cijfers van 1928 af zijn ontleend aan het Jaarverslag 1937—1938 van den President van de Javasche Bank.

In Ned.-Indië in deze periode dus ongeveer een verdubbeling van den uitvoer; elders echter trok eveneens de kapok de aandacht en de uitvoer, die in 1913 233 ton bedroeg, vermeerderde tot 1.880 ton in 1933¹⁾. Neemt men de cijfers van alle vezels, die als kapok worden verkocht, tezamen, dan ontstaat het volgende beeld, waarbij de cijfers voor Ned.-Indië het bruto gewicht aangeven¹⁾.

Schatting wereld-uitvoer in tonnen van 1.000 kg.

	1928	1929	1930	1931	1932	1933
Ned.-Indië.....	19.298	17.429	20.732	20.602	18.496	22.432
Alle andere land.	4.997	6.292	5.511	5.134	4.283	4.918
Totaal	24.295	23.721	26.243	25.736	22.779	27.350

¹⁾ Vgl. Memorie van Toelichting op Kapokbelangenordonnantie.

Men ziet dus bij de andere landen een reactie op de prijsdaling, doch toch was de situatie zoodanig, dat de Indische Regeering begin 1935 constateerde, dat de sterke prijsfluctuaties en de hoge prijzen in de jaren na den wereldoorlog ernstige schade aan de positie van de Java-kapok hebben gedaan en o.a. de opkomst van surrogaten in de hand hebben gewerkt. Gegeven het feit, dat de productie langzaam toeneemt, was zij van meening, dat verruiming van den afzet of beperking van de productie zouden kunnen voorkomen, dat een onverkoopbaar surplus op de markt zou komen te drukken. In regeeringskringen was men zich bewust van een bestaande en toenemende overproductie, doch evenzeer werd gemeend, dat een productie-beperking, gezien het groote aantal producenten en de versnippering van hun aanplantingen, onuitvoerbaar was. Toch meende de Regeering, dat er alle aanleiding was om in te grijpen, ten einde een drietal ongunstige omstandigheden te bestrijden, nl.:

1o. de aanwezigheid van een op zichzelf niet grooten, doch voor de ontwikkeling der markt schadelijken voorraad,

2o. een geringe, doch, evenzeer schadelijke, jaarlijkse en toenemende overproductie en

3o. de systematische baisse-politiek van een aantal exporteurs, die door de aangegeven omstandigheden gemakkelijk wordt gemaakt.

Zij achtte een productiebeperking — die h.i. onuitvoerbaar was — niet noodzakelijk en meende de moeilijkheden te kunnen ondervangen:

1o. door een grondig onderzoek naar de mogelijkheid van, en propaganda voor vermeerdering van den afzet, inclusief doeltreffend researchwerk,

2o. door het beramen van middelen, die zouden leiden tot een prijsniveau, dat aan den oerproducent een redelijke opbrengst zou geven en tevens een scherpe en den toestand weder bedervende prijsstijging zou voorkomen en

tenslotte door maatregelen ter verbetering van de kwaliteit.

De wettelijke maatregelen, die hiertoe moesten leiden, zijn belichaamd in de

Kapokbelangen-ordonnantie (Ind. Stbl. 1935, No. 165), welke de mogelijkheid schiep den uitvoer te contingentereen en later door de „Kapok-etablissementen-verordening 1936” (Ind. Stbl. 1936, No. 478) werd aangevuld; deze laatste gold uitsluitend voor Java en Madoera.

Wij kregen dus den volgende toestand:

Ned.-Indië is de belangrijkste kapokproducent, doch daarnaast zijn andere producenten, die tezamen ongeveer 18 pCt. van den werelduitvoer van „kapok” leveren. Er is een overproductie en om den toestand te genezen, d.w.z. het gevaar der overproductie te beteugelen en een beter prijsniveau te bereiken, bereidt de hoofdproducent het sluiten van zijn grenzen en het toestaan van een beperkten uitvoer voor. Men wenscht aan te sturen op een beteren prijs op de wereldmarkt, waaruit zou moeten voortvloeien een betere prijs voor den oerproducent. Het is niet juist te stellen, dat het doel van deze regeling juist bevordering van den uitvoer zou zijn, omdat bij een bestaande overproductie een betere prijs alleen maar kan worden verkregen door een regeling — en indien productie het verbruik overschrijdt een beperking — van den uitvoer.

Een betere prijs voor dezen beteekent echter het scheppen van een aantrekkelijkheid tot aanplanten, d.i. tot het leggen van het fundament voor een grotere productie na verloop van tijd. Men zou bovendien een surplus op de wereldmarkt moeten voorkomen, dus den anderen productie-gebieden de gelegenheid moeten laten hun geheele productie af te zetten tegen een redelijken prijs, met als gevolg ook daar het kweken van aantrekkelijkheid tot vergrooten van de productie-capaciteit. In plaats van de systematische baisse-po-

litiek van een aantal exporteurs — over welke omstandigheid wel het een en ander te zeggen valt, wat wij kortheidshalve achterwege laten — kwam thans een hausse-speculatie van de overheid. Hausse-speculatie in dien zin, dat erop werd gerekend, dat het verbruik wel dermate snel zou toenemen, dat de wereldproductie kon worden geabsorbeerd en dat ook de toekomstige toeneming plaatsing zou kunnen vinden. Men wenschte, m.a.w., te genezen met behulp van een factor, die men niet in de hand had. Het onjuiste van een dergelijke economische politiek springt wel duidelijk in het oog: het doelbewust scheppen van alle voorwaarden tot vergroting der toekomstige productie en het opvijzelen van den prijs — hetgeen alleen vermindering, nooit vermeerdering van verbruik kan geven — zijn juist de factoren, welke de genezing van den toestand ernstig moeten belemmeren. Nu kan men stellen — dit zij dadelijk toegegeven — een vermindering der productie-capaciteit kan niet worden bereikt, omdat zelfs langdurige lage prijzen toch niet leiden tot vernietiging van het overjarige productiemiddel, den kapokboom. Immers, het grootste deel van den oogst komt van de erven der inlanders en is de prijs, dien zij ontvangen, zoo laag, dat zij niet zullen bijeengaren wat door moeder natuur wordt geschonken — stel, dat zoo'n prijspeil bestaat — dan zullen zij den boom met rust laten en afwachten. Het vrije spel der krachten leidt dus toch niet tot verbetering, voordat het verbruik zich aan de voortbrenging heeft aangepast en grijp ik nu in, wel dan bereik ik dadelijk een beteren prijs en wacht dus onder gunstigere omstandigheden af tot de zaak, door aanpassing van het verbruik, weer kan worden vrijgelaten; ook al duurt dit langer, dan ben ik in doorsnee door den inmiddels dadelijk verbeterden prijs, beter af.

Dit klinkt heel logisch, doch daarbij wordt over het hoofd gezien, dat noch in het binnenland, noch op de wereldmarkt de verhoudingen worden beheerscht. Het gevolg moet dan zijn, dat in het binnenland de productie-capaciteit, door dien beteren prijs, wordt vergroot en dat op den duur wat nu nog een *eventuele* restrictie beteekent, een *zekere* beperking wordt. Het Gouvernement echter acht deze voor de productie onuitvoerbaar en op den duur zal dus het noodzakelijke gevolg zijn, dat een gedwongen uitvoerbeperking leidt tot een binnenlandsche productiebeperking via den bij den opkoop te betalen prijs, alweer zonderdat verbetering is te verwachten, voordat het verbruik zich aan de vergrootte productie-capaciteit heeft aangepast. En dan wordt de opkoop prijs nog lager, dan indien men aanvankelijk het vrije spel der krachten zijn werk had laten doen.

Ontwikkeling der productie.

Omtrent deze binnenlandsche uitbreiding zijn nog geen gegevens bekend; wel werd de ondernemingsaanplant van 22.636 ha in 1934 tot 23.408 in 1936 uitgebreid, doch hierin reeds een bewijs voor onze conclusie te zien, komt ons niet gemotiveerd voor.

Erger is het evenwel met de wereldverhoudingen gesteld. Door de Indische prijspolitiek verwacht men, dat de prijs op peil wordt gehouden en tevens dat, om dit te bereiken, Ned.-Indië verplicht is het surplus van de markt te houden. Is de prijs rendabel, dan stimuleert dit den drang tot planten en oogsten van kapok, een tendens, die al evenzeer eerst na eenige jaren tot uiting zal komen. Nu kan worden opgemerkt, dat slechts weinig streken tot het aanplanten van „echte kapok” in staat zullen zijn, en dat het grootste deel maar „imitatie” wordt. Daarbij wordt evenwel vergeten, dat waar de klimatologische omstandigheden gunstig zijn — volgens de Regeering o.a. in Indo-China — die stimulans bestaat en dat de imitaties het debiet verkleinen. Dan moet voor oogen worden gehouden, dat, behalve vanuit Ned.-Indië, kapok (echte en imitatie) uitgevoerd wordt uit

overig Azië²⁾, Afrika³⁾, Amerika en Australië⁴⁾.

In den hooger prijs zit reeds een directe aanmoediging en zeker een aanmoediging op den duur; de volgende cijfers, ontleend aan „De Landbouw Exportgewassen in Ned.-Indië in 1936” — cijfers, die iets afwijken van de hiervoor gegevene — toonen dit aan:

Uitvoeren in tons	1933	1934	1935	1936	1937 ⁵⁾
Ned.-Indië	22.643	21.030	25.653	28.439	17.979
Indo-China.....	1.572	2.136	2.446	3.074	3.026
Britsch-Indië ..	1.060	1.048	1.481	1.565	1.197
Andere landen ..	2.532	3.396	3.166	2.331	2.762
	27.807	27.610	32.746	35.409	24.964

Voor al voor Indo-China zien wij hier een sterke toeneming der productie en wij hebben zelfs reeds een schatting voor den oogst over eenige jaren van 10.000 ton gehoord. Uitbreiding van aanplant tengevolge van de regeeringspolitiek kon in bovengenoemde cijfers nog niet tot uiting komen.

Een geliefd argument is voorts, dat de kwaliteitsverbetering ertoe zal leiden voor de Ned.-Indische kapok de vooraanstaande plaats te behouden. Dit is, behoudens indien deze geen hooger kostprijs tengevolge zou hebben, slechts ten deele waar, omdat in de eerste plaats een betere kwaliteit alleen dan waarde heeft, indien de consument er meer dan evenredig hooger voor betaalt en in de tweede plaats, omdat de kwaliteitstoevoeging voor een categorie van consumenten geen nut heeft en bij dezen het streven naar vervanging door een goedkoper goed wordt vergroot. *Niet de consument van het kleine topgedeelte van een oogst, doch de gebruiker, die van die kwaliteit de resthoeveelheid moet afnemen, bepaalt in hoofdzaak den prijs.* En de Indische kapok heeft deze les reeds aan den lijve ondervonden in de structuur van den afzet, die grondig is gewijzigd, gelijk onderstaande cijfers, ontleend aan het verslag van den President van de Javasche Bank over 1937/1938 toonen:

Uitvoer van Ned.-Indische kapok in tons naar						
	Vereenigde Staten	Nederl. voor order	Australië en Nw. Zeeland	Singapore	Diversen	Totaal
1928..	6.497	5.465	4.376	580	783	17.701
1930..	8.296	5.726	3.562	563	1.040	19.187
1932..	7.189	5.422	2.609	454	1.296	16.970
1934..	6.903	5.948	4.231	769	1.476	19.327
1935..	12.333	4.135	4.675	681	1.485	23.309
1936..	14.825	3.078	5.649	794	1.679	26.025
1937..	7.895	2.145	4.927	1.023	1.177	17.176

De cijfers voor Nederland en voor order en die voor Diversen zijn hier sprekend genoeg. En met de wijziging van de structuur van den geografischen afzet ging ook een verandering van die in den functionneelen afzet gepaard; door de grootere toepassing, speciaal in de koeltechniek, was de kapok tevens conjunctuurgevoeliger geworden; de vraag ernaar hing dus nauwer samen met de golfbeweging van het economisch leven.

Uit het voorafgaande mag geconcludeerd worden, dat dit overheidsingrijpen alle symptomen voor een uiterst gevaarlijke ontwikkeling van de positie bevatte en het is interessant na te gaan hoe de gang van zaken is geweest. Daarover in een volgend artikel, dat ons tevens gelegenheid tot een vergelijking met een ander product, waarbij men op tientallen jaren ervaring met ordening kan bogen — de koffie — zal geven.

J. F. H.

²⁾ Indo-China, Britsch-Indië, Ceylon, Britsch Malaya en Philippijnen.

³⁾ Senegal, Fr. Guinea, Fr. Soedan, Haute Volte, Ivoorkust, Togo, Dahomey, Br. West-Afrika, Madagascar, Zuid-Afrika, Br. Oost-Afrika, Port. Oost-Afrika, Eng.-Egypt. Soedan en Ital. Somaliland.

⁴⁾ Fr. Oceanië, Mexico, Costa Rica, Columbia, Panama, Ecuador, Dominic. Republiek; Peru en Brazilië.

⁵⁾ De cijfers over 1937 werden ons welwillend verstrekt door de Economisch-Statistische afdeling van de Federatie van Vereenigingen van Ned.-Indische Bergcultuurondernemingen.

LANDVERHUIZING VAN NEDERLANDERS NAAR OMLIGGENDE LANDEN.¹⁾

Kort geleden zeide de Rijksminister van Arbeid, de heer Seldte, te Berlijn tot het hoofd van de Nederlandsche delegatie tot voorbereiding van een arbeidsmarktvereenkomst voor 1939 tusschen Nederland en Duitschland, dat hij, die zich met geheel zijn hart soldaat voelt, na het volbrengen van zijn ministers-taak hoopt zijn verdere levensjaren te wijden aan het bevorderen van den vrede tusschen de blanke volkeren. Inmiddels verheugt het hem met zijn Nederlandsche verwanten en vrienden, dat de vrede en vriendschap tusschen de beide buurvölkeren door het over en weer werken in zoo belangrijke mate wordt bevorderd.

In Duitschland waren volgens de beroepstelling van Juni 1907 toen 100.709 Nederlanders in een beroep werkzaam. Na 1907 nam dit aantal toe, blijkens aangiften bij de Pruisische landraden van de Nederlandsche arbeiders (waarbij er rekening mede moet worden gehouden, dat de navolgende cijfers, door dubbeltellingen wegens aanmelding in meer Kreisen tijdens 1 jaar, te hoog zijn):

1906	77.385
1907	99.376
1908	103.762
1909	100.641
1910	109.944
1911	115.735 ¹⁾

¹⁾ Cijfers ontleend aan Eindverslag van de Staatscommissie over de Werkloosheid. Bijlagen. Eerste Bundel 1914.

Na het uitbreken van den oorlog nam het aantal Nederlanders, dat in Duitschland, zelfstandig of in loondienst, in een beroep werkzaam was, sterk af. Niet alleen, dat velen naar Nederland teruggingen en weinigen naar Duitschland kwamen, ook onder hen, die bleven, brak groote werkloosheid uit. Dit weerspiegelde zich in de groote bedragen, welke Nederland moest uitgeven voor ondersteuning van armlastige Nederlanders in het buitenland. In 1934 werd hiervoor f 2.930.163 besteed, waarvan verreweg het meeste voor steun aan Nederlanders in Duitschland werd uitgegeven.

In het begin van 1935 werden onderhandelingen met de Duitse Regeering aangeknoopt over het werken van Nederlandsche arbeiders in Duitschland en van Duitse in Nederland. De Nederlandsche delegatie wees er op, dat het vroegere evenwicht op de arbeidsmarkt was verbroken; er werkten meer Duitschers in Nederland dan Nederlanders in Duitschland; ondanks de toen reeds grootere werkloosheid in Nederland was in dat land de werkloosheid onder Duitschers in Nederland aanmerkelijk geringer dan onder de Nederlanders in Duitschland. De delegatie drong aan op verbetering in dezen toestand; allereerst werd gevraagd de Nederlandsche arbeiders, die nog in Duitschland woonden, in sterkere mate, bij voorkeur in het vrije bedrijfsleven, te werk te stellen; vervolgens ware herstel van den ouden trek van Nederlanders naar Duitschland te bevorderen. De Duitse Regeering verklaarde zich bereid in dezen zin te werken. En dankbaar moet worden erkend, dat zij woord gehouden heeft.

Reeds in de toelichting bij zijn begroting voor 1936 schreef de Minister van Binnenlandsche Zaken, dat er aanleiding was aan te nemen, dat als gevolg van een door Nederland toegezegde mildere toepassing van de wet op het in dienst nemen van vreemde werkkrachten ook door Duitschland aan een vrij groot aantal aldaar wonende Nederlandsche ondersteunde werklozen wederom arbeid verschafft zou

¹⁾ Zie ook E.-S.B. van 4 Jan. 1939: Omvang en aard der landverhuizing.

worden. De raming voor 1936 ging dus uit van de waarschijnlijkheid, dat een belangrijk aantal van bedoelde werklozen door het verkrijgen van werk uit de ondersteuning zou kunnen vallen. Dit proces heeft verderen voortgang gevonden, zoodat thans nagenoeg geen van de in Duitschland wonende Nederlanders werkloos is.

Dat resultaat is bereikt ondanks de groote toestrooming van Nederlandsche arbeiders naar Duitschland. In de eerste elf maanden van 1938 werden door de organen van de openbare arbeidsbemiddeling van beide landen bijna 17.000 Nederlandsche arbeiders in Duitschland geplaatst. Hier kwamen een onbekend aantal personen bij, die buiten die organen om plaatsing vonden.

Het deviezenvraagstuk vormt bij de regeling van het werken van Nederlanders in Duitschland een groote moeilijkheid; en tevens is er een stimulans voor dat werken uit gevormd. Overeengekomen is, dat van de loonoverschotten van in Duitschland werkende en wonende arbeiders een deel (tot ten hoogste 85 pCt.) langs den clearingweg naar Nederland mag worden overgemaakt. Dat beteekent, dat van de overgemaakte besparingen in Nederland ter beschikking van gezinsleden of van de, na eenigen tijd werken, terugkeerende melkers en anderen meer dan f 0.72 per Reichsmark komt. Het is vaak gebeurd, dat bijv. bouwvakarbeiders aan hun gezinnen 30 tot 40 Mark per week aan besparingen op hun loon overmaakten. Intusschen zijn er groote Nederlandsche zoowel als Duitsche belangen, welke er zich tegen verzetten, dat meer dan een zeker bedrag voor dit doel wordt bestemd.

Die belangen worden gespaard, het werkloosheidspeil van Nederland het meest doeltreffend verlaagd, de vooroorlogse toestand het best hersteld, wanneer in werkkringen van duurzamen aard, gezinshoofden worden geplaatst, die zich met hun gezinnen in Duitschland vestigen. Hopelijk zal de toeneming van arbeiderswoningen in aantrekkelijke kolonies, welke bij de huidige bouwintensiteit tot stand worden gebracht, de mogelijkheid hiertoe vergrooten.

Aan het slagen van den trek naar Duitschland heeft in belangrijke mate bijgedragen, dat de in Oberhausen (Rheinland) gevestigde Rijksconsulent voor sociale zaken, die een ambtenaar is van den Rijksdienst der Werkloosheidsverzekering en Arbeidsbemiddeling, tot taak heeft de Nederlandsche arbeiders in Duitschland behulpzaam te zijn.

Nog vóórdat in 1935 een arbeidsmarktvereenkomst met Duitschland tot stand kwam, maar nadat de door den Minister van Binnenlandsche Zaken in zijn bovengenoemde memorie bedoelde wet van 16 Mei 1934 op buitenlandsche arbeidskrachten in het Staatsblad was verschenen, was met Zwitserland eveneens een overeenkomst gesloten. Dank zij deze is de werkgelegenheid voor Nederlanders, welke in Zwitserland in de jaren, aan die overeenkomst voorafgaande, sterk was beperkt, verruimd.

Naast Duitschland is België een land, waarin van oudsher vele Nederlanders werkten. In 1910 waren er 70.950 gevestigd, waarvan 30.323 in loondienst werkzaam waren; hier kwamen naar schatting rond 8000 grensarbeiders bij, die in Nederland woonden, maar in België werkten. Ook deze werkgelegenheid werd door den oorlog grootendeels vernietigd. Ook hier wordt, niet zonder succes, gestreefd naar herstel van den ouden toestand. Ook met België is op den grondslag van wederkeerigheid een regeling van de arbeidsmarkt getroffen. Zij is gegrond op het 20 Februari 1933 te Genève gesloten vestigings- en arbeidsverdrag.

Met het Groothertogdom Luxemburg is een vrijwel gelijkloidend verdrag gesloten. Thans wordt een praktische uitwerking voorbereid door bemiddeling van eenige tientallen Nederlandsche landarbeiders. De be-

reidwilligheid van Nederlandsche arbeiders om in Luxemburg te werken, wordt bevorderd door de omstandigheid, dat de Luxemburgsche Franc een hoogere waarde heeft dan de Fransche of zelfs dan de Belgische. De loonen, in Nederlandsche munt omgerekend, maken daardoor een betrekkelijk gunstigen indruk.

Met de Fransche Regeering kon nog steeds geen regeling van de arbeidsmarkt worden getroffen. Zij heeft in de laatste jaren tegenover het werken van buitenlandsche arbeiders scherpe maatregelen getroffen. Dientengevolge is het vrij groote aantal Nederlandsche arbeiders, dat na 1920 in Frankrijk werk vond (in 1928 werkten er rond 8000) teruggelopen. Intusschen mocht ik in den laatsten tijd van hooggeplaatste personen betuigingen van een welwillende behandeling van aanvragen om arbeid door Nederlanders ontvangen. Een aantal Nederlandsche landbouwers zijn er, veelal met vrucht, werkzaam. Jaarlijks gaan een vijftigtal Nederlandsche jongelieden zich als stagiaire in Frankrijk voor hun toekomstig beroep bekwamen.

Het Vereenigd Koninkrijk heeft eveneens scherpe maatregelen tegen buitenlandsche arbeiders getroffen. Op welwillende wijze worden echter de aanvragen behandeld van jonge lieden om als student-employee gedurende beperkten tijd zich te komen bekwamen, indien uit een onderzoek van den Rijksdienst der Werkloosheidsverzekering en Arbeidsbemiddeling blijkt, dat zij bona fide student-employees zijn, d.w.z. in de toekomst de Engelsche arbeidsmarkt niet willen belasten.

Het spreekt vanzelf, dat getracht wordt, om ook in andere Europeesche landen werkgelegenheid voor Nederlanders te vinden. Mogelijk zal er in Zveden, dat weinig werkloosheid heeft, eenige kans van slagen zijn.

Ir. R. A. VERWEY.

MEER CASEÏNE EN CASEÏNE-WOL IN NEDERLAND?

Streven naar vergrootte caseïneproductie in Nederland.

In den laatsten tijd is er hier te lande een duidelijk streven waarneembaar, om de productie van caseïne uit te breiden, en wel niet slechts om de mogelijkheid van een geregelde industrieele verwerking van ondermelk te verruimen, doch ook om de caseïne zelf in Nederland voor de fabricatie van textiele garens toe te passen. Terwijl in den allerjongsten tijd echter weinig vernomen wordt omtrent een verdere stijging van het aantal zuivelfabrieken, welke op grond van langdurige contracten met de H.I.M.C.A. haar bedrijven voor de fabricatie van zgn. textielcaseïne hebben ingericht, valt thans een dergelijk streven op te merken bij de vooraanstaande Nederlandsche zuivelcoöperaties. Een recent voorbeeld daarvan is het onlangs door den Bond van Coöp. Zuivelfabrieken in Friesland, op voorstel van het bestuur, genomen besluit tot deelneming in een op te richten proefbedrijf voor de bereiding van melkwol.

In de desbetreffende vergadering werd door den voorzitter van den Bond betoogd, dat dit een vraagstuk is van coöperatief Nederland en geenszins van Friesland alleen. Niet minder dan een kwart miljoen Gulden wenscht men als kapitaal voor een proefmelkwolfabriek bijeen te brengen, en de provinciale bonden worden uitgenoodigd, om een dubbeltje per in het jaar 1935 verwerkte ton melk te forneeren, waarbij dan Gelderland-Overijssel met 81.000 Gulden het hoogste bedrag beschikbaar zal stellen, gevolgd door Friesland met 65.000 Gulden. Naar men weet, wordt al sinds lang door de Coöp. Condensfabriek „Friesland” te Leeuwarden geëxperimenteerd met de melkwol-bereiding.

Het procédé daarvoor moet zich dan ook onderscheiden van datgene, dat door den aan de bekende Italiaansche kunstzijde- en lanital-onderneming Snia Viscosa verbonden ingenieur Ferretti toegepast wordt in een steeds grooter wordend aantal landen, welke lanital reeds vervaardigen of op het punt staan, dit te doen en licenties voor het procédé-Ferretti verworven hebben. Dit is bijv. het geval in Duitschland, België, Frankrijk, Hongarije, Polen, Zweden, Engeland, Canada, de Ver. Staten van Amerika en Japan; een aanzienlijk aantal dus, dat eerlang dus nog zal worden vergroot met een zelf fabricerende Nederland. Tot dusver zenden de particulieren, voor rekening van de H.I.M.C.A. fabricerende, Nederlandsche zuivelfabrieken haar product in hoofdzaak naar Italië, waar het tot lanital verwerkt wordt.

Het door de coöperaties bijeen te brengen kapitaal van rond een kwart millioen zal ten deele aangewend worden voor de betaling der „rechten” van de Coöp. Condensfabriek „Friesland”, wier patent, vooropgesteld, dat dit inderdaad reeds fabrieksrijp is, naar ik meen, nog steeds niet is aangevraagd, laat staan openbaar is gemaakt.

Zooals uit het bovenstaande blijkt beschouwen de naaste belanghebbenden deze zaak als veelbelovend, zoo zelfs dat de concurrentie, zoowel tegen lanital, als ook tegen het product „Casenka” van de A.K.U. (dat eveneens een derivaat uit melk is) wel mogelijk geacht wordt, terwijl toch de laatstgenoemde kunstzijde-onderneming op grond van markttechnische overwegingen aan dezen nieuwen tak vooralsnog geen uitbreiding wenschte te geven. Het ligt niet op onze weg na te gaan of de massale verwerking van ondermelk via caseïne tot spinvezels voor de Nederlandsche zuivelproducenten op grond van de noodzaak tot het vinden van genoegzame afzet van ondermelk, onvermijdelijk lijkt, d.w.z. of deze weg in ieder geval te prefereren is boven de tegenwoordige toepassing van aafgeroomde melk dan wel het gebruik daarvan.

De positie van caseïne op de wereldmarkt.

Wij willen hier het vraagstuk behandelen der ontwikkeling van de caseïne- en lanitalmarkten zelf, welke in den laatsten tijd allesbehalve rooskleurig waren, zoodat het een open vraag blijft, of juist dit moment goed gekozen is, om een grooter percentage van de Nederlandsche zuivelindustrie op deze bedrijfstakken om te schakelen. Terloops zij opgemerkt, dat „textiele caseïne” niets anders is dan gewone caseïne, welke voor de vezelbereiding op weinig gecompliceerde manier geprepareerd wordt, zoodat het prijsverloop op de markten voor gewone caseïne wel degelijk ook de marktpositie van „textiele caseïne” raakt.

Verder zij er op gewezen, dat caseïne als grondstof voor de vezelbereiding veel duurder uitkomt dan cellulose voor de fabricatie van kunstzijde of stapelvezel, al wordt soms dit nadeel tot op zekere hoogte weer ingehaald door het geringere verbruik van chemicaliën bij het veredelen en de nabehandeling van lanital, vergeleken bij andere kunstvezels. Dit echter maakt de caseïne-wol nog steeds niet tot een concurrerend product van deze laatste, terwijl de *veel geringere vraag naar caseïne op de wereldmarkten* ook voor de overige bekende doeleinden, zooals voor de vervaardiging van galalith, lijm, waterrijke verven, voedingsmiddelen o.m. tot uiting komt in het hieronder weergegeven prijsverloop daarvan:

Noteering voor Argentijnsche zuur-caseïne (c.i.f., zonder rechten) te Londen in £ per ton.

17 Maart 1937.....	59
Jaar 1938	
1 Januari	37
5 Juli	28
9 Augustus	24
10 October	20
20 November	19

Een tercieering van den prijs in nog geen twee jaar tijds mag ook in deze in economisch opzicht zoo verwrongen periode als de tegenwoordige wel buitengewoon genoemd worden. Terloops zij opgemerkt, dat de daling geenszins gunstig werd beïnvloed door de heerschende oorlogsvrees aan het begin van het najaar 1938 of door de verdere depreciatie van het £ in dat jaar.

De productie van caseïne in Argentinië bedraagt minstens 10 pCt. van de zuivelproductie van dit land naar waarde, terwijl ongeveer 50 pCt. van alle op de wereldmarkten aangeboden caseïne nog tot voor heel kort uit Argentinië afkomstig was. Dit beteekent dus vanzelfsprekend, dat de noteering voor de Argentijnsche caseïne een soort wegwijzer is voor de wereldmarkt van dit product. D.w.z. de vaste verdragsprijzen, welke bijv. de H.I.M.C.A. in Nederland aan de aangesloten particuliere caseïnefabrikanten in opdracht van de Snia Viscosa vooralsnog betaalt, vormen in dit opzicht geen betrouwbare maatstaf. De Fransche rennet-caseïne (paracaseïne), welke meestal voor de vervaardiging van plastische massa's wordt gebezigd, wordt eveneens zelden op de open markten aangeboden, terwijl dit wel het geval is met die van Nieuw-Zeeland en Australië, welke prijs meestal georiënteerd is op die voor Argentijnsche caseïne.

Het is gebleken, dat de belangrijke productie van Nieuw-Zeeland, welke thans door Japan moeilijk kan worden opgenomen, in Europa een „outlet” zoekt, terwijl de Deutsche caseïneproductie met sprongen omhoog gaat, zoodat zij binnenkort ca. 10.000 ton jaarlijks zal bereiken. Dit is van groot belang, omdat Duitschland vroeger een derde tot de helft van alle op de wereldmarkten komende caseïne placht op te nemen. In verband met de uitbreiding van de lanitalproductie is door vele landen de voortbrenging van caseïne versterkt. Dit is de algemeene positie van caseïne niet ten goede gekomen, temeer waar dit viel in een periode, waarin dit product te lijden heeft van de concurrentie van vele vervangende grondstoffen, met name van kunstharsen voor de bereiding van bepaalde lijmsorten of plastische massa's.

Voorts wordt lanital in Japan thans ook uit soya-boonen-caseïne (protein) gefabriceerd. Geen wonder dus, dat Argentinië thans naar schatting met ongeveer de helft van zijn jaarproductie, welke in goede jaren 20.000 ton caseïne belooft, is blijven zitten ondanks het dringende aanbod, dat intusschen tot de scherpe prijsdaling aanleiding werd; terwijl Duitschland, dat tot dusver de grootste importeur van Argentijnsche caseïne was, thans blijkbaar achter Engeland komt. Voorts verwacht men een aanzienlijke stijging van de Amerikaansche caseïneproductie in Wisconsin, Californië e.a., waardoor dit land, dat toch zelf bijna zooveel als Argentinië produceert, nog minder zal gaan betrekken.

Bij het beschouwen van den internationalen vooruitgang van de lanital-industrie valt in de eerste plaats op, dat juist in het „moederland” van dit product, nl. Italië, de productie in 1938 geen groote vorderingen maakte, zooals men mocht verwachten. Het is zelfs mogelijk, dat over het geheele jaar 1938 in vergelijking met 1937 tenslotte geen productievermeerdering zal optreden. De eigenlijke positie van lanital onder de textielgrondstoffen is nog geenszins bepaald, terwijl de „klassieke” textielstoffen incl. de meest concurrerende wol thans betrekkelijk goedkoop zijn. De lanitalproductie heeft een aanvullend karakter en is soms ook als autarkische productie te beschouwen. Toch blijft zij van ondergeschikten aard.

Dr. J. RUBINFELD.

DE STATISTIEK IN OORLOGSTIJD. ¹⁾

Het arbeidsveld van den statisticus in oorlogstijd is omvangrijk. In Duitschland hadden in oorlogstijd en kort daarna twee volkstellingen plaats en wel op 1 December 1916 en 4 December 1918, teneinde over nauwkeurige gegevens te kunnen beschikken voor de behoefte aan voedsel en de verdeling daarvan. Daarnaast hadden veelvuldig veertellingen plaats, alsmede schattingen van het te velde staande gewas, tellingen van den oogstopbrengst, woningtellingen, opname van voorraden grondstoffen en voedsel. Voorts stelde men statistieken samen betreffende: productie van bewapening, kleeding en uitrusting van leger en vloot en het verbruik daarvan, arbeids- en loongegevens, budgetonderzoeken, vrouwenarbeid, hygiëne, oorlogsfinanciën enz. Dit zal ook in een toekomstigen oorlog noodzakelijk blijken.

Voor sommige statistieken is te verwachten, dat zij in een toekomstigen oorlog een nog veel belangrijker rol zullen spelen dan tijdens den wereldoorlog, zooals bijv. het geval is met de arbeidsstatistieken, de loonstatistieken, enz., dus vooral met de sociale statistieken, waarvan men eigenlijk pas na den oorlog de groote politieke beteekenis in oorlogstijd is gaan begrijpen. Een bijzondere beteekenis zal overigens ook de woningstatistiek in oorlogstijd krijgen, waarop hier iets dieper zal worden ingegaan.

De woningnood werd tijdens den wereldoorlog voornamelijk veroorzaakt, doordat er stagnatie kwam in het bouwen in verband met het tekort aan arbeiders en grondstoffen. In de toekomst zal die woningnood zich echter als een gevolg van de luchtbombardementen in veel sterkere mate doen gevoelen. Neemt men aan dat van een tachtigtal aanvallende bombardementsvliegtuigen er tien door de luchtfweer heen breken en hun bommenlast van in totaal rond 10 ton, dus 100 bommen van 100 kilogram, boven een groote stad laten vallen en dat daarvan 80 op huizenblokken en de rest in parken enz. terecht komen, dan vernielen deze bommen ongeveer 240 heerenhuizen of als zij in een moderne arbeiderswijk terecht komen rond 720 arbeiderswoningen. Want een bom van 100 kg heeft een vernietigingsstraal van 20 meter en vernietigt dus drie heerenhuizen of negen arbeiderswoningen, terwijl men bovendien mag aannemen, dat minstens in een straal van 60 tot 100 m alle ruiten tengevolge van den luchtdruk springen. Neemt men aan, dat in de dichtbewoonde stadsgedeelten 50 heerenhuizen binnen den werkingssfeer van den luchtdruk liggen en dat per woning 25 m² glas vernield wordt, dan gaan door één bom 1250 m² vensterglas stuk en door 80 bommen 100.000 m². Al deze cijfers zijn aan den lagen kant en zullen bij gebruik van de meest moderne ultrabrisante springstoffen vermoedelijk hooger uitvallen.

Kan men dan niet voldoende voorzien in de glasbehoefte, dan zal de woonbaarheid der huizen daar ernstig onder lijden. Het vraagstuk van den woningnood zal er in de toekomst dus niet eenvoudiger op worden en woningdistributie zal in de groote steden veelal niet kunnen uitblijven. Daardoor zullen aan de woningstatistiek dus in de toekomst zwaardere eischen gesteld moeten worden.

De problemen der voedselstatistiek.

De basis, waarvan een verbruiksstatistiek van voedsel uit moet gaan, is de vaststelling van het gemiddelde voedselrantsoen per hoofd van de bevolking. De statisticus zal hiervoor vooral in samenwerking met voedingspecialisten de basis moeten leggen.

Een voedselrantsoen moet voldoende voedingswaarde hebben, zich aanpassen aan de voedingsgewoonten van het volk, zoo goedkoop mogelijk zijn, en zich zoo veel mogelijk aanpassen aan de eigen productie.

Wij zullen, voor wat de voedingswaarde van een oorlogsrantsoen betreft, uitgaan van het Deutsche

¹⁾ Zie ook E.-S.B. van 23 Nov. 1938: Wat eischt doelmatige oorlogsvoorbereiding van de statistiek?

wekrantsoen in den wereldoorlog. Medio 1918 bestond dit zonder de extra toeslagen voor „schwer and schwerst Arbeiter“, aan brood uit 2000 gram, aan aardappelen 3500 gram, aan vleesch 150 gram, aan suiker 125 gram en aan vetten 50 gram. Vooral het vetrantsoen, dat normaal in Duitschland 60 gram *per dag* bedraagt, moet veel te gering worden geacht.

De berekeningen der oorlogsrantsoenen gingen in den wereldoorlog vooral uit van het aantal calorieën, dat het menschelijk lichaam verbruikt. Ook thans is dit punt niet van gewicht ontbloot. Maar de moderne voedseltheorie laat thans het accent veel meer dan vroeger vallen op de hoeveelheden eiwit, vet, koolhydraten, vitamines en minerale zouten, die het lichaam behoeft.

Bijzondere moeilijkheden leveren de eiwitten op, omdat zij niet alle gelijkwaardig zijn. In Duitschland hebben normale verbruiksstatistieken tot de conclusie gevoerd, dat in vreedestijd het dagverbruik aan volwaardige eiwitten op 80 à 100 gram moet worden gesteld. Alle eiwitten zijn echter geenszins gelijkwaardig. Het samengestelde eiwitmolecuul wordt namelijk in het menschelijk lichaam omgezet in een aantal amino-zuren en de biologische waarde van een eiwit is afhankelijk van de onderlinge verhouding, de hoeveelheid en het ontbreken van een of meer amino-zuren. Zoo zijn bijv. de graaneiwitten in samenstelling onvolkomen en maar voor 60 pCt. verteerbaar, die van peulvruchten maar voor 25 à 30 pCt., daarentegen die van de 52 pCt. eiwit bevattende sojaboon voor 93 pCt., terwijl ook de eiwitten van rijst en aardappelen voor meer dan 90 pCt. opgenomen worden.

Dierlijke eiwitten, zooals die uit kaas, melk, vleesch, eieren, enz. zijn voor 94 tot 98 pCt. verteerbaar. Bovendien bevordert het gelijktijdige gebruik van dierlijke eiwitten met plantaardige de verteerbaarheid van deze laatste. Deze hoogwaardige dierlijke eiwitten zijn echter ook veel duurder. Ziegelmayr berekende, dat van de plantaardige eiwitten, die van de sojaboon het goedkoopste waren en op goud Mk. 0.83 komen te staan per kg bij een verteerbaarheid van 93 pCt. Voor tarwe-eiwit zijn die cijfers Mk. 4.07 en slechts 82 pCt., voor melk Mk. 7.81 en 94 pCt., voor kaas Mk. 16.91 en 94 pCt., voor rundvleesch Mk. 15.46 en 97 pCt., voor eieren Mk. 21.80 en 98 pCt. ¹⁾ Een voedingsrantsoen, dat voor een groot deel op melk-eiwitten, rijst, aardappelen en sojaboonen, in den vorm van sojameel bij het brood, of zooals in Indië geschiedt als toespijs in verschillende vormen bij de rijst is ingesteld, kan dus belangrijk goedkoper zijn dan een rantsoen, dat op de andere dierlijke eiwitten is gebaseerd. Het is dan ook begrijpelijk waarom de Deutsche landbouwproefstations zich speciaal toelagen op de cultuur van geselecteerde sojaboonen.

Voorts moet men zich zooveel mogelijk aanpassen aan de voedingsgewoonten en het gemiddelde dagverbruik per hoofd van de bevolking. Die voedingsgewoonten loopen lokaal en bovendien in de verschillende lagen der maatschappij vaak scherp uiteen. Zoo varieert het aardappelverbruik in Nederland per hoofd en per dag van $\frac{1}{4}$ kg tot 1 kg; in Duitschland bedraagt het verbruik aan aardappelen op het platteland ongeveer $\frac{3}{4}$ kg per hoofd en per dag en in de stad $\frac{4}{10}$ à $\frac{6}{10}$ kg. Ook openbaarden zich in Duitschland sterke regionale verschillen in het vetverbruik. Zoo bedroeg dit verbruik in Neder-Silezië in den winter 100.3 gram per dag en in den zomer 83.4 gram, in de Boven-Palts echter maar 15.5 en 40.3 gram, maar in Rijnland weer 95.1 en 87.7 gram, terwijl het gemiddelde op 62 gram moet worden gesteld.

Volgens de Deutsche voedselstatistieken heeft in 1934 het gemiddelde dagverbruik per hoofd van de bevolking 272 gram broodmeel en in 1935 275 gram bedragen, terwijl 16 gram ander meel werd verbruikt. Voor aardappelen waren die cijfers 520 en 526 gram,

¹⁾ W. Ziegelmayr. Rohstoff Fragen der Deutschen Volksernährung, p. 91.

voor vleesch 128 en 126 gram, voor melk (inclusief de melk noodig voor de kaasconsumptie en die voor het opfokken van jong vee) 1000 gram, voor suiker 58 en 67 gram, voor peulvruchten 8 en 8 gram. Het spreekt vanzelf, dat men deze cijfers niet klakkeloos voor Nederland, dat niet precies dezelfde voedingsgewoonten heeft, kan overnemen, terwijl ook rekening dient te worden gehouden met het aantal werklozen.

Bij de vaststelling van het voedselrantsoen zal men zich dus moeten laten leiden door de statistische gegevens omtrent de verbruiksgewoonten van een volk.

Tenslotte kan men in beperkte mate de eigen productie aan de consumptie aanpassen. Men kan de productie van dierlijke eiwitten uitbreiden door aan het vee meer plantaardige eiwitten te verstrekken. Ten deele zijn die plantaardige eiwitten voor den mensch onverteerbaar, bijv. die van gras, groentenafval, bietenkoppen, perskoeken, enz. Veelal moeten daarnaast echter ook voeder- en broodgraan en aardappelen als krachtvoer worden verstrekt. Die hoeveelheden zijn meestal niet gering, en aanzienlijk grooter dan het rendement aan dierlijke eiwitten. Zoo is er om een varken van 100 kg op 165 kg te brengen 300 kg graan of 1200 kg aardappelen noodig.

Er is dus een zekere speling, waardoor men de balans van eiwitten, vetten en koolhydraten meer in evenwicht kan brengen. In dichtbevolkte streken zooals ons land zal het echter zeer moeilijk zijn om een op alle onderdeelen sluitende voedselbalans te krijgen.

Om zich een denkbeeld te vormen van den aard der moeilijkheden waarmede men te kampen heeft bij het in overeenstemming brengen van productie en consumptie van de voornaamste voedingsmiddelen moge iets dieper worden ingegaan op den aardappel als voedingsmiddel en grondstof voor de industrie.

Voor de volksvoeding in oorlogstijd is de aardappel niet alleen van groote beteekenis als voornaam bron van koolhydraten, maar ook door haar gehalte aan anti-scheurbiukvitamine. Geenszins overdreven is de uitspraak der Deutsche Voedingsspecialisten, dat de aardappel Duitschland tijdens de hongerblokkade van een scheurbiukexplosie heeft gered. De statisticus zal nu eerst moeten vaststellen, hoeveel in vredestand gemiddeld per hoofd aan aardappelen wordt verbruikt in de steden, hoeveel op het platteland; hoe groot de productie en de consumptie is in de Hollandsche Waterlinie en hoeveel daar buiten. Voorts zal hij moeten bepalen, hoe groot het vervoer van aardappelen is van de productie naar de consumptiecentra, op welke wijze dit vervoer in vredestand geschiedt en hoeveel spoorwagens, binnenscheepvaart-tonnage, lastauto's enz. voor dat vervoer in oorlogstijd beschikbaar zullen moeten worden gesteld. Want duizenden tonnen aardappelen zijn in Duitschland verloren gegaan, omdat men in den herfst niet voldoende wagons beschikbaar kon stellen, zoodat het vervoer enkele maanden later plaats moest hebben, waarbij de aardappelen ernstig van de vorst te lijden hadden.

Verder zal hij moeten weten, hoe groot de gemiddelde verliezen zijn door bederf bij het transport, daar de aardappel gevoelig is voor ruwe behandeling en kneuzen; hoeveel magazijnruimte er ter plaatse van consumptie is bij den groot- en kleinhandel om de aardappelen vorstvrij, dus in koele doch vorstvrije *droge* kelders, op te slaan. Want men vergete niet dat door het ademen, verdampen en vooral kiemen in het voorjaar tot 40 pCt. aan zetmeel verloren kan gaan. Voorts hoe groot het normale rottingsverlies bij het inkuilen is. Volgens de Deutsche statistiek belooft het totaalverlies door ademen, rotten, vorst en kiemen ieder jaar van 5 tot 10 pCt., voor een hoofdvoedselbron een bedenkelijk hoog percentage. Dergelijke verliezen kan men tot op zekere hoogte tegengaan door het drogen van den aardappel. Zoo kunnen bijv. aardappelvlokken, een product der drogerijen, bijna voor onbegrensden tijd worden opgeslagen en dus als Ausgleichreserve dienen voor veevoeder in slechte oogstjaren. Hoe groot is de capaciteit der drogerijen, hoe

groot de productie van aardappelmeel en aardappelproducten? Want de aardappel is een bron van grond- en hulpstoffen van tal van industrieën. Hoe groot zal in oorlogstijd het gebruik van aardappelmeel als broodmeelsurrogaat zijn? Hoe groot is het normale verbruik in vredestand van aardappelmeel in het huishouden en hoeveel wordt er verwerkt in puddingmeel, in bonbons, in edelsago, enz. Tot welk percentage van het vredesverbruik kan het verbruik van aardappelmeel in oorlogstijd worden toegestaan in de textielindustrie, de papier-, de pleister-, de plantenlijm-, de tapijt- en zeepindustrie, de boekbinderij, de waschen strijkinrichtingen, de lithographie, de ijzergieterij, de munitiefabrieken, in de pharmacie, enz. Hoe groot is het verbruik van de uit den aardappel geproduceerde glucose in vredestand en in hoeverre is beperking in oorlogstijd noodig en mogelijk in de siropen-, jam-, chocolade-, koek-, kunsthoning-, limonade-, bier-, azijn-, koffie-Ersatzfabrieken, enz. Hoe groot is het verbruik van de uit den aardappel vervaardigde dextrine in de kleuren-, leder-, kunstzijde-, inkt-, schoensmeer-, pruimtabak-, enz. industrie.

Hoe groot zal het verbruik aan aardappelen voor de aardappelbranderijen mogen zijn, waarbij niet vergeten mag worden, dat voor de productie van 1000 ton schietkatoen 4 à 5.000 hl alcohol noodig zal zijn en dat de aardappel in oorlogstijd in de branderijen meer op den voorgrond zal komen doordat de invoer van granen wordt bemoeilijkt.

Wij hebben in de jaren 1934—1936 een gemiddeld uitvoeroverschot gehad van 72.000 ton aardappelmeel. Men vergete echter niet, dat groote hoeveelheden aardappelmeel noodig zullen zijn als broodmeelsurrogaat en dat de aardappel ook het graan zal moeten vervangen als veevoeder. Men zal dus wel verplicht zijn het verbruik van aardappelproducten in de industrie te besnoeien in oorlogstijd, waarbij er echter naar gestreefd zal moeten worden de betrokken industrieën zoo min mogelijk in hun bedrijf te storen. Dit zal niet altijd eenvoudig zijn.

Ook met den landbouw zal de statisticus voortdurend nauw contact moeten houden. Hoe groot moet de productie aan consumptie- en hoe groot die van fabrieksaardappelen zijn, rekening houdende met het feit, dat 14 pCt. van de oogst als pootgoed moet worden gereserveerd. Hoe groot zal de productie van aardappelen voor veevoeder moeten zijn. In hoeverre dienen vroege aardappelen te worden aangeplant teneinde opslagverliezen, die in het voorjaar het grootst zijn, zooveel mogelijk te beperken.

Het bovenstaande maakt niet in het minst aanspraak op volledigheid. Wel blijkt er voldoende uit hoe gecompliceerd het werk van den statisticus hierbij is en hoe dringend het geboden is, dat hij contact houdt met de verschillende groepen van belanghebbenden. Het wordt dan ook begrijpelijk waarom de statistieken van 1914 voor oorlogsgebruik onbruikbaar waren en waarom men in Engeland overging tot de vorming uit de betrokken takken van Programme Committees van deskundigen in productie en handel in granen, vleesch en vetten, enz. Men wierp daarmede echter het kind met het waschwater weg, want in die Programme Committees hadden de statistici goed werk kunnen leveren, zooals overigens in de enkele commissies, waar men ze niet had geëlimineerd, voldoende is gebleken. Maar om betrouwbare statistieken te kunnen leveren moet de statisticus in vredestand de gelegenheid hebben om zich in de moeilijke materie in te werken. Dat is mogelijk, door hem in te schakelen bij de economische oorlogsvoorbereiding.

De grondstoffen en verbruiksstatistiek van oorlogsmateriaal.

De moeilijkheden, die zich bij het opmaken van deze statistieken voordoen, zijn van geheel anderen aard dan die voor het opmaken der voedselstatistieken. De berekeningen hieromtrent zijn natuurlijk gebaseerd op het verbruik in den wereldoorlog en

ook in den Spaanschen burgeroorlog, waaromtrent echter nog onvoldoende gegevens bekend zijn. De statisticus die het verbruik aan grondstoffen en materiaal zal moeten vastleggen, zal daartoe nauw moeten samenwerken met militaire specialisten der verschillende wapens, die hem de inlichtingen moeten verschaffen over het te verwachten materiaalverbruik. Is op deze wijze vastgesteld wat vermoedelijk noodig zal zijn, dan zal de statisticus daarna hebben na te gaan hoeveel elektrische kracht, brandstoffen, hoogovens, cokes, ijzererts en andere metalen of hun ertsen enz. noodig zijn, voor de wapenvoorziening. Daarnaast zal hij moeten nagaan hoeveel er aan verschillende kruitsoorten en hun grondstoffen noodig is. Men denke over de behoefte aan grondstoffen voor kruit niet gering. Voor 10.000 ton schietkatoen (de jaarproductie aan verschillende kruitsoorten in Frankrijk bedroeg in 1917 150.000 ton) zijn noodig 7.000 ton katoen, 53.000 ton zwavelzuur, 28.000 ton salpeterzuur, 5.000 ton aether, 40.000 à 50.000 hl alcohol, 100 ton graphiet en 200 ton diphenylamine, tezamen dus ongeveer 100.000 ton aan grondstoffen, die voor een groot deel over zee moeten worden aangevoerd. Misrekeningen in het gewichtsverbruik aan schietkatoen moeten dus voor dat der grondstoffen met 10 worden vermenigvuldigd.

Voor vele bewapeningsbedrijven zal het noodig zijn, dat zij met een drieploegenstelsel werken. De statisticus zal moeten nagaan in hoeverre de daartoe benodigde mannelijke en vrouwelijke arbeiders beschikbaar zijn. Van bijzonder belang is het vooral bij het drieploegenstelsel, waarbij het onderhoud der machines toch meestal al te wenschen overlaat, dat voldoende onderhoudsmiddelen, machine- en smeerolie, poetskatoen enz. beschikbaar zijn. Want de oorlogservaring heeft geleerd dat bij gebruik van Ersatz-oliën de slijtage aan de machines ernstige afmetingen aanneemt.

Veelal zal in de verschillende bedrijfstakken naar een compromis moeten worden gestreefd tusschen de productie voor burgerverbruik en die voor leger en vloot en zal het percentage van de capaciteit der fabrieken, dat bestemd is voor de burgerproductie moeten worden vastgesteld. Dit is een moeilijk werk, dat degelijke statistische voorbereiding eischt en dat in Amerika ruim 16 jaar heeft geduurd voor men tot bruikbare resultaten was gekomen.

Voorts zal moeten worden vastgesteld hoe groot de normale grondstoffenvorraden in vreedstijd zijn, hoe groot de productie of de invoer van grondstoffen moet zijn. Welke besparingen op grondstoffen door normalisatie mogelijk zouden zijn. Voor welke grondstoffen men in sterke mate van het buitenland afhankelijk is, waardoor zij het karakter krijgen van *strategische* grondstoffen, zooals bijv. tin, mangaan, nikkel, chroom, rubber enz. voor Amerika.

Welke zoogenaamde *critische* grondstoffen in zoodanige hoeveelheden aanwezig zijn, dat men door zuinig gebruik dan wel opvoeren van de productie, daarmede kan toekomen. Hoeveel er aan Ersatz en nieuwe werkstoffen geproduceerd moet worden om in een grondstoffentekort te voorzien bijv. door de

productie van zellwolle, lanital, verschillende nieuwe metaalallages, producten uit geperst kunsthars enz. Hoeveel grondstoffen er door regeneratie van gebruikte stoffen kan worden verkregen, bijv. wol uit afgedragen kleeren, rubber van gebruikte banden, tin uit oude conservenblikken enz.

Ook wat het aanleggen van verbruiks-, voorraaden- en productiestatistiek van oorlogsmateriaal en de grondstoffen daarvoor betreft staat dus de statisticus meestal voor gecompliceerde problemen, waarbij hij met economen, bedrijfsleiders, militairen, ingenieurs, natuurwetenschappelijke onderzoekers enz. zal moeten samenwerken. Ook hier is dus van een improvisatie in oorlogstijd geen goede oplossing te verwachten.

Hiervan is dan ook in Nederland geen sprake. Het spreekt echter vanzelf, dat dit materiaal niet altijd voor publicatie geschikt zal zijn. Dat overigens op verderen uitbouw van deze statistieken wordt aange-stuurd, blijkt uit de Nota van Wijziging op de Staatsbegroting, waarbij aan het Centraal Bureau van Statistiek voor het samenstellen van voorradenstatistieken ten behoeve van de economische verdedigingsvoorbereiding een bedrag van f 40.000 is toebedacht.

Tenslotte moge nog worden gewezen op de uitkomsten der Inventarisaties van Land- en Tuinbouw.

Dr. W. K. H. FEUILLETAU DE BRUYN.

INGEZONDEN STUKKEN. MONETAIRE CONJUNCTUURPOLITIEK.

Dr. G. C. A. van Dorp schrijft ons:

Op pag. 912, 2de kolom van dit blad, aflevering 30 Nov., verkondigt de heer A. J. W. Renaud de meening, dat de bekende Quantiteitstheorie, als gevolg van het verbeterde statistische cijfermateriaal, den toets der kritiek niet weerstaan kan.

Dit doet eenigszins vreemd aan als men uitgaat van de formuleering van Irving Fisher. Bij die formuleering kan men eigenlijk niet meer van een theorie spreken, maar eerder van een statistischen regel, zoo men al niet spreken wil van een waarheid als een koe, een truism, zooals de Engelschen zeggen.

Immers de formuleering is ongeveer aldus: Kies een zeker tijdsverloop als tijdseenheid. Tel bij elkaar alle betalingen, welke in die tijdseenheid gedaan zijn op grond van vroegere transacties, de betalingen welke gedaan worden voor transacties in die tijdseenheid tot stand gekomen, en trek eraf de betalingen, welke tot later uitgesteld zijn. Het is duidelijk, dat men dan krijgt alle betalingen in de tijdseenheid gedaan, anders gezegd de hoeveelheid ruilmiddel maal zijn omloopsnelheid.

Aan de andere zijde is het duidelijk, dat de in de tijdseenheid gedane transacties (in goederen, diensten, waardepapieren, enz.) aan betaling benodigen de som van de prijzen, waarvoor de transacties tot stand zijn gekomen, maal de hoeveelheden die hierbij verhandeld zijn.

Het wordt nu alleen de moeilijkheid aan de eene zijde alle dergelijke transacties, aan de andere zijde alles wat als ruilmiddel dienst doet te achterhalen

AANVOER VAN GRANEN. (In tons van 1000 kg.)

Artikelen	Rotterdam			Amsterdam			Totaal	
	1-7 Jan. 1939	Sedert 1 Jan. 1939	Overeenk. tijdvak 1938	1-7 Jan. 1939	Sedert 1 Jan. 1939	Overeenk. tijdvak 1938	1939	1938
Tarwe	8.048	8.048	37.587	1.200	1.200	—	9.248	37.587
Rogge	1.266	1.266	2.635	—	—	—	1.266	2.635
Boekweit	150	150	450	—	—	—	150	450
Maïs	8.158	8.158	24.105	7.044	7.044	5.221	15.202	29.326
Gerst	1.939	1.939	8.756	—	—	470	1.939	9.226
Haver	300	300	8.646	—	—	406	300	9.052
Lijnzaad	715	715	2.190	7.845	7.845	7.623	8.560	9.813
Lijnkoek	2.311	2.311	2.450	—	—	—	2.311	2.450
Tarwemeel	920	920	672	102	102	800	1.022	1.472
Andere meelsoorten	340	340	1.080	30	30	75	370	1.155

en te registreeren. Als de regel nu niet schijnt te kloppen dan ligt dat niet aan den regel maar daaraan, dat alles nog niet voldoende geregistreerd is.

Wij weten allang, dat de regel niet opgaat, wanneer men voor ruilmiddel alleen aanziet, alles wat als wettig betaalmiddel in omloop is. Reeds lang is het bekend, dat het zoogenaamde girale geld niet vergeten mag worden. Men noemt dit geld ook wel bankgeld, maar mag er dan wel om denken dat er naast de banken ook nog girodiensten zijn, wier geld ook niet vergeten mag worden. De Engelschen spreken wel van depositmoney, maar men moet toch niet vergeten, dat de deposito's niet alle bankgeld vormen, daar is veel meer bankgeld in omloop is dan er deposito's zijn. Een bank kan credietfaciliteiten toestaan tot ver boven haar deposito's, omdat nooit van al deze faciliteiten tegelijk gebruik gemaakt wordt, toch vormen zij alle „ruilmiddel”.

Verwarring heeft hier ook zonder twijfel het woord van Withers „every loan creates a deposit” gesticht. Dit woord zou uitgebreid moeten worden met de woorden „or makes another loan disappear”. Dat is alleen niet noodig, wanneer, als sommige Engelsche banken doen, terstond een toegestaan crediet in iemands credit op depositorekening geschreven werd.

Op het eerste gezicht schijnt het onmogelijk, dat een bank meer bankfaciliteiten zou kunnen toestaan dan zij deposito's heeft, maar men moet erom denken, dat op het oogenblik, dat een bank een crediet toestaat, hiervan nog niet direct gebruik gemaakt wordt. Wanneer er tenslotte van gebruik gemaakt wordt, zal het gevolg vele malen zijn, dat de eene debiteur in de plaats treedt van den anderen zonder vorming van een deposito. Zoo kan er een geheele keten van credietnemers zijn, waarvan telkens maar één te gelijk gebruik maakt van de hem toegestane faciliteiten, om daardoor in de plaats van den ander te treden, terwijl zij toch alle over „geld” kunnen beschikken.

Zoo zien wij, dat de boer, die de suikerbieten teelt, op het oogenblik dat hij de kunstmestfabriek betaalt, in de plaats van de kunstmestfabriek treedt. De kunstmestfabriek krijgt daardoor geen deposito, ziet alleen haar schuld verkleind. Als straks de suikerfabriek de beetwortels aan den boer betaalt, treedt weer hetzelfde te voorschijn; zoo wanneer de raffinaderij de suikerfabriek betaalt, wanneer de groothandelaar de raffinaderij betaalt, wanneer de winkelier den groothandelaar betaalt.

Al deze menschen hadden een crediet toegestaan gekregen, zij wisten, dat zij tot een zeker bedrag gaan konden, liepen als het ware met dat bedrag aan „geld” op zak zonder op het oogenblik, dat de leening tot stand kwam, daarmede een deposito te doen ontstaan. Alleen verdween er toen een andere schuld.

Zoo kon het gebeuren, dat in September 1929 bij het ontstaan van de crisis in de Vereenigde Staten voor ongeveer 37 milliard Dollar bankfaciliteiten waren toegestaan, terwijl er voor veel minder deposito's bij de banken stonden.

De inkrimping of opzegging van dergelijke credietfaciliteiten moet een veel grotere rol spelen bij de vorming van de hoeveelheid ruilmiddel, die aanwezig is dan de inkrimping of uitzetting der deposito's.

Als men dit in het oog houdt dan zal vermoedelijk menige toetsing van den kwantiteitsregel aan de statistische gegevens vrij aardige resultaten geven. Men moet evenwel niet denken, dat men gemakkelijk tot volkomen kloppende resultaten zal komen, niet omdat de regel niet juist is, maar omdat het bijna ondoenlijk is alle gegevens waarom hij vraagt, te verkrijgen.

N a s c h r i f t. Kortheidshalve zal ik hier volstaan met den heer Van Dorp te verwijzen naar mijn studie: „Is P = PT : T?” in „De Economist” van Mei 1938 bladz. 361 e.v. en de daarop gevolgde gedachtenwisseling met Dr. O. Bakker in het Juli/Augustus- en Septembernummer van hetzelfde tijdschrift.

A. J. W. RENAUD.

STATISTIEKEN.

BANKINCOURT'S.

Ned.	Disc. Wissels. 2	3 Dec.'36	Lissabon 4	11 Aug.'37
Bk.	Bel. Binn. Eff. 2½	3 Dec.'36	Londen 2	30 Juni'37
	Vrsch. in R.C. 2½	3 Dec.'36	Madrid 5	15 Juli'32
Athene 6	4 Jan.'37	N.-York F.R.B.	1	26 Aug.'35
Batavia 3	14 Jan.'37	Oslo 3½	5 Jan.'38
Belgrado 5	1 Febr.'35	Parijs 2	3 Jan.'39
Berlijn 4	22 Sept.'32	Praag 3	1 Jan.'36
Boekarest 3½	5 Mei '38	Pretoria 3½	15 Mei'38
Brussel 2½	26 Oct.'38	Rome 4½	18 Mei'36
Boedapest 4	28 Aug.'35	Stockholm	.. 2½	1 Dec.'38
Calcutta 3	28 Nov.'35	Tokio 3.46	11 Mrt.'38
Dantzig 4	2 Jan.'37	Warschau 4½	18 Dec.'37
Helsingfors 4	3 Dec.'34	Zwits. Nat. Bk.	1½	25 Nov.'36
Kopenhagen 4	19 Nov.'36			

OPEN MARKT.

	1938/39				1938	1937	1914
	7 Jan.	2/7 Jan.	27/31 Dec.	19/23 Dec.	3/8 Jan.	4/9 Jan.	20/24 Juli
Amsterdam							
Partic. disc.	3/8	3/8	3/8	3/8	1/4	9/16-11/16	3/4-4¼
Prolong.	1/2	1/2	1/2	1/2	1/4	1-1/4	3-4¼
Londen							
Daggeld.	1/2-1	1/2-1	1/2-3/2	1/2-1	1/2-1	1/2-1	1/2-1
Partic. disc.	9/16	9/16-5/8	1-1/8	1-1/8	17/32-9/16	17/32-9/16	9/16-3/4
Berlijn							
Daggeld.	—	2½/2-3¼	2½/2-3¼	2½/2-3	2½/2-3½	2½/2-3½	2½/2-3½
Maandgeld	2½/4-3	2½/4-3	2½/4-3	2½/4-3	2½/4-3	2½/4-3½	2½/4-7/8
Part. disc.	2½/8	2½/8	2½/8	2½/8	2½/8	3	2½/8
Warenw...	4-1½	4-1½	4-1½	4-1½	4-1½	4-1½	4-1½
New York							
Daggeld 1)	1	1 2)	1	1	1	1	3/16
Partic. disc.	1/2	1/2	1/2	1/2	1/2	1/4-1/2	1

1) Koers van 6 Jan. en daaraan voorafgaande weken t/m. Vrijdag.

2) 3/7 Jan.

WISSELKOERSEN.

KOERSEN IN NEDERLAND.

Data	New York *)	Londen *)	Berlijn *)	Parijs *)	Brussel *)	Batavia 1)
3 Jan. 1939	1.83½/16	8.51¼	73.75	4.82¼	31.03	100¼
4 „ 1939	1.84	8.52½	73.80	4.83	31.02½	100¼
5 „ 1939	1.84½/16	8.54	73.82	4.83½	31.02½	100¼
6 „ 1939	1.84	8.54½	73.76	4.84	31.02	100¼
7 „ 1939	1.83¾	8.59½	73.75	4.85	31.06	100¼
9 „ 1939	1.83¾	8.59¾	73.70	4.85	31.05	100¼
Laagste d.w ¹⁾	1.83½	8.49¾	73.62½	4.81	30.99	100
Hoogste d.w ¹⁾	1.84¼	8.62	73.85	4.86	31.10	100¾/16
Muntpariteit	1.469	12.1071	59.263	9.747	24.906	100

Data	Zwitserland *)	Praag 1)	Boekarest 1)	Milaan **)	Madrid **)
3 Jan. 1939	41.57	6.31	—	—	—
4 „ 1939	41.57	6.31½	—	—	—
5 „ 1939	41.56½	6.32	—	—	—
6 „ 1939	41.55	6.31	—	—	—
7 „ 1939	41.51	6.30	—	—	—
9 „ 1939	41.52	6.32	—	—	—
Laagste d.w ¹⁾	41.48	6.27½	1.25	9.70	—
Hoogste d.w ¹⁾	41.60	6.34	1.35	9.80	—
Muntpariteit	48.003	7.371	1.488	13.094	48.52

Data	Stockholm *)	Kopenhagen *)	Oslo *)	Helsingfors 1)	Buenos-Aires 1)	Montreal 1)
3 Jan. 1939	43.82½	38.—	42.77½	3.76	41	1.82½
4 „ 1939	43.90	38.05	42.85	3.76½	42	1.82
5 „ 1939	43.97½	38.12½	42.92½	3.76	42	1.82
6 „ 1939	44.—	38.15	42.95	3.76	42	1.82¾
7 „ 1939	44.30	38.40	43.20	3.79	42	1.82¼
9 „ 1939	44.25	38.37½	43.20	3.77	42	1.82¼
Laagste d.w ¹⁾	43.77½	37.92½	42.70	3.73	41¼	1.81¼
Hoogste d.w ¹⁾	44.35	38.45	43.25	3.82	42¼	1.82¼
Muntpariteit	66.671	66.671	66.671	6.266	95¼	2.1878

*) Noteering te Amsterdam. **) Not. te Rotterdam. 1) Part. opgave. In 't 1ste of 2de No. van iedere maand komt een overzicht voor van een aantal niet wekelijks opgenomen wisselkoersen.

KOERSEN TE NEW YORK. (Cable).

Data	Londen (\$ per £)	Parijs (\$ p. 100 fr.)	Berlijn (\$ p. 100 Mk.)	Amsterdam (\$ p. 100 gld.)
3 Jan. 1939	4,62½/16	2,62½/16	40,11	54,38
4 „ 1939	4,63¾/16	2,62¾	40,12	54,36
5 „ 1939	4,66¼	2,62¼	40,12	54,35
6 „ 1939	4,67¾	2,63¾	40,10	54,40
7 „ 1939	4,68¾/16	2,64¼	40,10	54,42
9 „ 1939	4,67	2,63¾	40,09	54,40½
10 Jan. 1938	5,00¾/16	3,39¾/16	40,33	55,71½
Muntpariteit..	4,86	3,90¾	23,81¼	40¾/16

Table with columns for GERST, MAIS, ROGGE, TARWE, BÜRMA RIJST, BOTER per kg., and KAAS. Includes sub-headers for 'Rotterdam per 2000 kg.', 'Terminnoteer. op 1 of 2 mnd.', and 'per cwt. f.o.b.'. Rows list dates from 1927 to 1939.

Table with columns for JUTE, KATOEN, AUSTRALISCHE WOL, JAPAN DIERDE, and RUBBER. Includes sub-headers for 'First Marks', 'Midling Upland loco', 'Super Fine C. P.', 'Crossbred Colonial', and 'Merino 64's Av.'. Rows list dates from 1927 to 1939.

Table with columns for KOPER, LOOD, TIN, IJZER, GIETRIJ-IJZER, ZINK, and ZILVER. Includes sub-headers for 'Standaraard Loco Londen', 'gem. prompt en lev. 3 maanden', and 'Cleveland No. 3 franco Middlesb.'. Rows list dates from 1927 to 1939.

	GE-SLACHTE RUNDEREN (versch) per 100 kg Rotterdam		GE-SLACHTE VARKENS (versch) per 100 kg Rotterdam		DEENSCH BACON middelgew. No. 1 Londen per cwt.			BEVROND-ARG. RUND-VLEESCH Londen per 8 lbs.			CACAO G.F. Accra per 50 kg c.i.f. Nederland			KOFFIE Loco R'dam/A'dam per ½ kg.		SUIKER Witte krist.-suiker loco Rotterdam/A'dam per 100 kg.	THEE N.-Ind. thee-veiling A'dam Gem. Java- en Sumatrathee per ½ kg.		Indexcijfer veendings- en genot-middelen			
	f	%	f	%	f	%	sh.	f	%	sh.	f	%	sh.	cts.	%	cts.	%	cts.		%		
1927	93	98.2	77.50	90.8	65.15	97.8	107.6	2.73	92.2	4/6	41.21	119.4	68/-	46.875	95.5	54.10	91.4	19.125	119.6	82.75	109.2	101.3
1928	93	98.2	77.50	90.8	66.80	100.3	110.5	3.03	102.4	5/-	34.64	100.4	57/3	49.625	101.1	63.48	107.3	15.85	99.1	75.25	99.3	102.2
1929	96.40	101.8	93.12	109.2	67.81	101.8	112/2	3.12	105.4	5/2	27.70	80.2	45/10	50.75	103.4	59.90	101.2	13	81.3	69.25	91.4	94.7
1930	108	114.0	72.90	85.5	57.19	85.9	94/7	2.97	100.3	4/11	21.04	61.0	34/11	32	65.2	38.10	64.4	9.60	60.0	60.75	80.2	72.1
1931	88	92.9	48	56.3	35.72	53.6	63/6	2.44	82.4	4/4	13.84	40.1	24/7	25	50.9	27.10	45.8	8	50.0	42.50	56.1	53.3
1932	61	64.4	37.50	44.0	25.46	38.2	58/7	1.70	57.4	3/11	11.77	34.1	27/1	24	48.9	30.04	50.8	6.325	39.6	28.25	37.3	43.0
1933	52	54.9	49.50	58.0	30.74	46.2	74/7	1.54	52.0	3/9	9.30	26.9	22/7	21.0	43.0	22.83	38.6	5.325	34.5	32.75	43.2	37.0
1934	61.50	64.9	46.65	54.7	32.94	49.5	88/1	1.42	48.0	3/9½	8.15	23.6	21/10	16.80	34.2	18.40	31.1	4.075	25.5	40	52.8	34.9
1935	48.125	50.8	51.625	60.5	32	48.1	88/5	1.19	40.2	3/3½	8.15	23.6	22/6	14.10	28.7	15.21	25.7	3.85	24.1	34.50	45.5	32.5
1936	53.425	56.4	48.60	57.0	36.37	54.6	93/6	1.48	50.0	3/9½	12.05	34.9	30/4	13.625	27.8	16.875	28.5	4.025	25.2	40	52.8	39.2
1937	71.275	75.3	61.85	72.5	42.27	63.5	94/1	1.90	64.2	4/3	17.35	50.3	38/8	16.625	33.9	22.375	37.8	6.225	38.9	53.50	70.6	53.6
1938	67.55	71.3	63.625	74.6	44.17	66.3	99/5	1.95	65.9	4/4½	10.48	30.4	23/8	13.20	26.9	14.91	25.2	5.20	32.5	51	67.3	46.6
Oct. 1937	69.975	73.7	70.20	82.3	43.70	65.6	97/6	1.91	64.5	4/3	12.55	36.4	28/-	15.75	32.1	22.875	38.7	6.40	40.0	55.25	72.9	55.0
Nov. "	68.175	72.0	72.375	84.8	40.77	61.2	90/6	1.95	65.9	4/4	12.18	35.3	27/1	13.50	27.5	20	33.8	6.425	40.2	53.75	71.0	52.2
Dec. "	68.95	72.8	72.15	84.6	43.23	64.9	96/2	1.92	64.9	4/3½	11.07	32.1	24/8	13	26.5	17.25	29.2	6.40	40.0	47.75	63.0	51.0
Jan. 1938	70.825	74.8	70.375	82.5	43.54	65.4	97/-	1.96	66.2	4/4½	12.18	35.3	27/2	13	26.5	16.10	27.2	6.175	38.6	51.25	67.7	51.1
Febr. "	70.25	74.2	68.75	80.6	43.95	66.0	98/-	2.08	70.3	4/7½	12.44	36.0	27/9	13	26.5	16	27.0	5.40	33.8	50.25	66.3	50.3
Mrt. "	69.15	73.0	66.375	77.8	45.87	68.9	102/2	1.90	64.2	4/3	13.30	38.5	29/8	13	26.5	15.50	26.2	5.05	31.6	52.25	69.0	48.6
Apr. "	70.35	74.3	64.40	75.5	47.29	71.0	105/6	1.88	63.5	4/2	11.68	33.8	26/1	13	26.5	15	25.4	4.65	29.1	53.50	70.6	47.9
Mei "	71.50	75.5	62	72.7	46.22	69.4	103/-	1.92	64.9	4/3½	8.64	25.0	19/3	12.50	25.5	14	23.7	4.70	29.4	53	70.0	47.1
Juni "	70.50	74.4	59.95	70.3	43.99	66.1	98/2	1.96	66.2	4/4½	8.74	25.3	19/6	12.50	25.5	13.75	23.2	4.725	29.6	49.50	65.3	45.5
Juli "	67.20	71.0	62.40	73.1	46.46	69.8	103/9	1.98	66.9	4/5	9.76	28.3	21/9½	12.75	26.0	14	23.7	4.95	31.0	47.75	63.0	46.5
Aug. "	67	70.7	63.75	74.7	45.32	68.1	101/5	1.96	66.2	4/4½	10.04	29.1	22/5½	13.30	27.1	14.10	23.8	5	31.3	49.50	65.3	45.5
Sept. "	64.65	68.3	62.45	73.2	43.67	65.6	99/-	1.90	64.2	4/3½	10.41	30.2	23/4½	13.50	27.1	14.50	24.5	5.35	33.5	53	70.0	45.7
Oct. "	63.65	67.2	62.50	73.3	43	64.6	98/-	1.99	67.2	4/6½	10.02	29.0	22/10½	14.30	29.1	15.50	26.2	5.225	32.7	54	71.3	44.6
Nov. "	62.15	65.6	60.875	71.4	39.28	59.0	90/7	1.99	67.2	4/7	9.51	27.5	22/11½	14	28.5	15.50	26.2	5.45	34.1	50.25	66.3	43.2
Dec. "	63.35	66.9	59.75	70.0	41.46	62.3	96/6	1.93	63.9	4/4½	9.03	26.2	21/-	13.50	27.5	15	25.4	5.725	35.8	46.50	61.4	43.6
27 Dec.-3 Jan.	63.30	66.8	59	69.2	41.66	62.6	97/-	1.90	64.2	4/5	8.94	25.9	21/-	13.50	27.5	15	25.4	5.875	36.7	46	60.7	43.3
3-10 Jan. '39	63.30	66.8	59	69.2	42.63	64.0	100/-	2.02	68.2	4/9	9.07	26.3	21/1½	13.50	27.5	15	25.4	5.75	36.0	46	60.7	44.2

	GRENEHOUT Zweedsch ongeort. 2½ x 7 per standaard exp slagpl. Londen		VUREN-HOUT basis 7" f.o.b. Zweden/Finl. per standaard van 4.672 M³		KOE-HUIDEN Gaaf, open kop 57-61 pond Veiling te Amsterdam		COPRA Ned.-Ind. f. m. s. per 100 kg Amsterdam	GRONDNOTEN Gepelde Coromandel, per longton c.i.f. Londen		LIJNZAAD La Plata loco Rotterdam per 1000 kg. 1)	GOUDE cash Londen per ounce fine		Indexcijfer agrarische grondstoffen	Algemeen Indexcijfer	Indexcijfer Indische uitvoer-producten							
	f	%	f	%	f	%		f	%		f	%				f	%					
1927	230.28	100.1	19.1	100.0	40.43	100.9	32.625	106.5	266.03	106.4	21.18/11	185	95.0	51.50	100.1	85/-	105.3	104.4	124.1			
1928	229.90	100.0	19.1	100.0	40.43	100.9	31.875	104.1	254.10	101.6	21.1	185.25	95.1	51.45	100.0	85/-	102.0	100.2	94.8			
1929	229.71	99.9	19.1	99.9	40.43	100.9	27.375	89.4	230.16	92.0	19.1	214	109.9	51.40	99.9	85/-	92.7	95.4	84.5			
1930	218.43	95.0	18.12	92.7	32.25	80.5	22.625	73.9	175.55	70.2	14.10/4	181.75	93.3	51.40	99.9	85/-	69.6	75.1	60.0			
1931	187.88	81.7	16.14	83.5	25.36	63.3	15.375	50.2	136.69	54.7	12.2/11	95.50	49.0	52	101.1	92/5	47.6	54.6	44.7			
1932	136.14	59.2	15.13/4	69	11.15	27.8	13	42.4	130.52	52.2	15.4	70	35.9	51.25	99.6	118	35.1	43.0	38.4			
1933	136.48	59.3	16.11/2	73.50	48.1	13.26	33.1	9.30	30.4	90.39	36.1	10.19/4	75.50	38.8	51.35	99.8	124/7	33.1	39.0	34.5		
1934	134.02	58.3	17.18/4	76.50	50.1	12.07	30.1	6.90	22.5	71.90	28.7	9.12/3	72.75	37.3	51.50	100.1	137/8	31.6	37.3	36.5		
1935	127.91	55.6	17.13/4	59.50	39.0	12.54	31.3	9.15	29.9	104.26	41.7	14.8/-	67.25	34.5	51.50	100.1	142/2	32.2	37.0	34.8		
1936	139.98	60.9	17.19/10	78.25	51.3	15.40	38.4	11.90	38.9	113.49	45.4	14.11/9	85	43.6	54.60	106.1	140/4	39.0	42.2	40.7		
1937	205.35	89.3	22.17/2	132.25	86.6	23.35	58.2	15.225	49.7	127.81	51.1	14.4/8	110.50	56.8	63.20	122.8	140/9	53.4	57.8	55.9		
1938	189.94	82.6	21.7/7	109.50	71.7	15.38	38.4	10.075	32.9	92.12	36.8	10.7/3	99	50.9	63.30	123.0	142/6	41.1	48.5	43.3		
Oct. 1937	210.65	91.6	23.10/-	135	88.4	23	57.4	13.50	44.1	121.70	48.7	13.11/7	116.75	59.9	63	123.4	140/6½	50.4	56.1	50.1		
Nov. "	209.46	91.1	23.5/-	132.50	86.8	18	44.9	12.50	40.8	109.57	43.8	12.3/3	110.50	56.7	63.10	122.6	140/1½	47.7	53.2	45.4		
Dec. "	206.69	89.9	23	125	81.9	17	42.4	12.375	40.4	105.31	42.1	11.14/5	109.75	56.3	62.85	122.2	139/10	44.9	51.8	45.5		
Jan. 1938	203.65	88.6	22.13/9	123	80.6	19	47.4	11.875	38.8	99.85	39.9	11.2/6	109.75	56.3	62.65	121.8	139/7	44.4	51.9	43.5		
Febr. "	199.56	86.8	22.5/-	122.50	80.2	17	42.4	10.95	35.8	95.86	38.3	10.13/9	108	55.5	62.70	121.9	139/9½	43.4	51.0	43.4		
Mrt. "	197.49	85.9	22	116.25	76.1	15	37.4	10.975	35.8	92.92	37.2	10.7/2	106.25	54.6	62.75	122.0	139/11	41.8	49.9	42.0		
Apr. "	197.23	85.8	22	110	72.0	14.50	36.2	10.625	34.7	90.22	36.1	10.1/3	101.75	52.3	62.65	121.8	139/9	40.0	48.9	38.8		
Mei "	195.17	84.9	21.15/-	105.50	69.1	14.50	36.2	10.425	34.0	91.54	36.6	10.4/-	98.50	50.6	62.85	122.2	140/-	39.4	47.8	37.5		
Juni "	190.37	82.8	21.5/-	102.50	67.1	14	34.9	9.775	31.9	92.40	36.9	10.6/3	96	49.3	63.05	122.5	140/8½	38.9	47.1	39.2		
Juli "	188.10	81.8	21	102.50	67.1	14.75	36.8	10.125	33.1	97.26	38.9	10.17/2	102	52.4	63.20	122.8	141/2	41.3	48.2	43.8		
Aug. "	187.70	81.6	21	103	67.5	14.75	36.8	9.725	31.8	93.55	37.4	10.9/3	96.50	49.6	63.60	123.6	142/4	40.9	47.6	44.7		
Sept. "	182.97	79.6	20.15/-	105	68.8	15.25	38.0	9.475	30.9	91.44	36.6	10.5/-	96.25	49.4	64.55	125.5	144/9	41.0	48.0	46.0		
Oct. "	184.29	80.1	21	107	70.1	15.75	39.3	9.075	29.6	88.01	35.2	10.19	92.50	47.5	63.90	124						

KOERSEN TE LONDEN.

Plaatsen en Landen	Noteerings-eenheden	24 Dec. 1938	31 Dec. 1938	2/7 Jan. '39 Laagste	Hoogste	7 Jan. 1939
Alexandrië..	Piast. p. £	97 1/2	97 1/2	97 1/2	97 1/2	97 1/2
Athene	Dr. p. £	547 1/2	547 1/2	540	555	547 1/2
Bangkok...	Sh. p. tical	1/10 1/8	1/10 3/8	1/10 1/8	1/10 1/8	1/10 3/8
Budapest ..	Pen. p. £	23 3/4	24 1/4	23 3/4	24	23 3/4
Buenos Aires ¹	p. peso p. £	20.45	20.40	20.15	20.46	20.20
Calcutta ...	Sh. p. rup.	1/5 1/2	1/5 1/2	1/5 20/32	1/5 21/32	1/5 15/16
Hongkong ...	Sh. p. \$	1/3	1/3	1/2 1/2	1/3 1/2	1/3
Istanbul ...	Piast. p. £	575	575	575	575	575
Kobe	Sh. p. yen	1/2	1/2	1/1 1/2	1/2 1/2	1/2
Lissabon	Escu. p. £	110 1/2	110 1/2	109 1/2	110 1/2	110 1/2
Montevideo .	d. per £	18 1/2	19	18	19 1/2	19
Montreal ..	\$ per £	4.71	4.69 1/4	4.66	4.72 1/2	4.71 1/4
Rio d. Janeiro	d. per Mil.	3 1/2	3 1/2	3 1/2	3 1/2	3 1/2
Shanghai ..	d. p. \$	8 1/2	8 1/2	8	9	8 1/2
Singapore ..	Sh. p. \$	2/3 1/2	2/3 1/2	2/3 1/2	2/4 1/2	2/3 1/2
Valparaiso ²)	\$ per £	116	116	116	116	116
Warschau ..	Zl. p. £	24 1/2	24 1/2	24 1/2	24 1/2	24 1/2

¹) Offic. not. 15 laten, gem. not., welke imp. hebben te betalen 10 Dec. 1936 16.12; 15 Nov. 17.13. ²) 90 dg. Vanaf 13 Dec. 1937 laatste „export” notering.

ZILVERPRIJS

Londen ¹)	N.York ²)	A'dam ³)	Londen ⁴)
3 Jan. 1939..	21 1/2	42 3/4	3 Jan. 1939.. 2075
4 „ 1939..	20 1/2	42 3/4	4 „ 1939.. 2075
5 „ 1939..	20 3/4	42 3/4	5 „ 1939.. 2075
6 „ 1939..	20 1/2	42 3/4	6 „ 1939.. 2075
7 „ 1939..	20 1/2	—	7 „ 1939.. 2075
9 „ 1939..	20 5/16	42 3/4	9 „ 1939.. 2075
10 Jan. 1938..	20 1/2	44 3/4	10 Jan. 1938.. 2035
27 Juli 1914..	24 1/2	59	27 Juli 1914.. 1648

¹) in pence p. oz. stand. ²) Foreign silver in \$c. p. oz. fine. ³) In gulden per Kg. 1000/1000. ⁴) in sh. p. oz. fine.

GOUDPRIJS

Londen ¹)	N.York ²)	A'dam ³)	Londen ⁴)
3 Jan. 1939..	21 1/2	42 3/4	3 Jan. 1939.. 2075
4 „ 1939..	20 1/2	42 3/4	4 „ 1939.. 2075
5 „ 1939..	20 3/4	42 3/4	5 „ 1939.. 2075
6 „ 1939..	20 1/2	42 3/4	6 „ 1939.. 2075
7 „ 1939..	20 1/2	—	7 „ 1939.. 2075
9 „ 1939..	20 5/16	42 3/4	9 „ 1939.. 2075
10 Jan. 1938..	20 1/2	44 3/4	10 Jan. 1938.. 2035
27 Juli 1914..	24 1/2	59	27 Juli 1914.. 1648

¹) in pence p. oz. stand. ²) Foreign silver in \$c. p. oz. fine. ³) In gulden per Kg. 1000/1000. ⁴) in sh. p. oz. fine.

STAND VAN 's RIJKS KAS.

Vorderingen.	31 Dec. 1938	7 Jan. 1939
Saldo van 's Rijks Schatkist bij De Nederlandsche Bank	f 161.628.854,63	f 170.043.874,72
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten Voorschot op ult. Nov. (resp. Oct.) '38 a/d. gemeent. verstr. op a. haar uit te keeren hoofds. der pers. bel., aand. in de hoofds. der grondbel. en der gem. fondsbel., alsmede opp. op die belastingen en op de vermogensbelasting	—	—
Voorschotten aan Ned.-Indië	50.693.449,58	43.668.272,19
Idem aan Suriname	11.792.298,10	11.909.691,26
Kasvord.weg. creditverstr. a/h. buitenl. Daggeldleeningen tegen onderpand ..	101.933.250,50	102.147.029,60
Saldo der postrek. v. Rijkscomptabelen Vord. op het Alg. Burg. Pensioenf. i.) ...	47.119.731,60	51.777.121,21
Vord. op andere Staatsbedrijven i.)	13.179.572,37	13.838.190,99

Verplichtingen

Vorderingen: i.)	31 Dec. 1938	7 Jan. 1939
Voorschot door De Ned. Bank ingev. art. 16 van haar octrooi verstrekt Schatkistbiljetten in omloop	f 221.304.000,—	f 220.745.000,—
Schatkistpromessen in omloop	1.079.000,37	1.078.896,50
Zilverbons in omloop	—	—
Schuld op ult. Nov. (resp. Oct.) '38 gem. weg. a. h. uit te keeren hoofds. d. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fondsb. alsmede opp. op die bel. en op de vermogensbelasting ..	11.256.137,79	11.256.137,79
Schuld aan Curaçao i.)	1.672.510,06	1.592.510,06
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenf. i.)	69.202.260,27	27.495.763,32
Id. a. h. Staatsbedr. der P.T. en T. i.) ...	252.482.477,49	257.704.172,53
Id. aan andere Staatsbedrijven i.)	13.500.000,—	13.500.000,—
Id. aan diverse instellingen i.)	204.338.033,09	265.774.085,52
i.) In rekg.-crt. met 's Rijks Schatkist.	—	—

NEDERLANDSCH-INDISCHE VLOTTENDE SCHULD.

Vorderingen: i.)	31 Dec. 1938	7 Jan. 1939
Saldo Javasche Bank	f —	f —
Saldo b. d. Postchèque- en Girodienst	100.000,—	258.000,—
Verplichtingen:	—	—
Voorschot 's Rijks kas e. a. Rijksinstell. Schatkistpromessen in omloop	50.693.000,—	43.668.000,—
Schatkistbiljetten in omloop	20.750.000,—	31.000.000,—
Schuld aan het Ned.-Ind. Muntfonds. Idem aan de Ned.-Ind. Postspaarbank. Belegde kasmiddelen Zelfbesturen ..	2.173.000,—	2.173.000,—
Voorschot van de Javasche Bank ...	2.997.000,—	2.030.000,—
i.) Betaalmiddelen in 's Lands Kas f	710.000,—	770.000,—
	2.987.000,—	4.009.000,—

CURAÇOSCHE BANK.

Data	Metaal	Circulatie	Voor-schotten aan de kolonie	Dis-conto's	Diverse reke-ningen ¹	Diverse reke-ningen ²
1 December 1938	8.766	7.932	471	111	1.355	115
1 November 1938	8.786	8.222	325	108	1.451	133
1 October 1938	8.772	8.292	324	84	1.425	117
1 September 1938	8.059	7.647	281	89	1.439	121
1 December 1937	5.525	6.658	141	55	2.234	124

¹) Sluftp. der activa. ²) Sluftp. der passiva.

NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte Balans op 9 Januari 1939.

Activa.			
Binnenl. Wis-sels, Prom., enz. in disc.	Hfdbk. f	7.680.514,29	
	Bijbnk. „	267.193,19	
	Ag.sch. „	444.335,85	f 8.392.043,33
Papier o. h. Buitenl.	f	3.600.000,—	
Af: Verkocht maar voor de bk. nog niet afgel.	„	—	f 3.600.000,—
Beleeningen			
incl. vrsch.	Hfdbk. f	280.654.556,13 ¹)	
in rek.-crt.	Bijbnk. „	2.046.168,98	
op onderp.	Ag.sch. „	23.767.854,26	
	f	306.468.579,37	
Op Effecten enz. ...	f	304.766.369,09 ¹)	
Op Goederen en Ceel. „	„	1.702.210,28	f 306.468.579,37 ¹)
Voorschotten a. h. Rijk	„	—	—
Munt, Goud	f	106.637.555,—	
Muntmat., Goud ..	„	1.354.609.180,89	
	f	1.461.246.735,89	
Munt, Zilver, enz. „	„	27.424.717,54	
Muntmat., Zilver ..	„	—	f 1.488.671.453,43
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds	„	43.646.279,32	
Gebouwen en Meub. der Bank	„	4.580.000,—	
Diverse rekeningen	„	11.460.134,11	
Staatsd. Nederl. (Wet v. 27/5 '32, S. No. 221)	„	8.905.871,61	
	f	1.875.724.361,17	

Passiva.

Kapitaal	f	20.000.000,—
Reservefonds	„	4.860.787,51
Bijzondere reserve	„	7.102.179,67
Pensioenfonds	„	11.828.513,52
Bankbiljetten in omloop	„	987.727.545,—
Bankassigtiën in omloop	„	199.670,06
Rek.-Cour. { Het Rijk f 169.839.240,40		
saldo's: { Anderen „ 669.549.268,69		f 839.388.509,09
Diverse rekeningen	„	4.617.156,32
	f	1.875.724.361,17

Beschikbaar metaalsaldo	f	757.931.378,91
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de Bank gerechtigd is ..	„	1.894.828.445,—
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de Bank ondergebracht	„	—

¹) Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99)

Voornaamste posten in duizenden gulden.

Data	Goud		Circulatie	Andere opelschb. schulden	Beschikb. Metaal-saldo	Dek-kings-perc.
	Munt	Muntmat.				
9 Jan. '39	106638	1.354.609	987.728	839.587	757.931	81
2 „ '39	106638	1.354.609	1019.807	810.261	756.494	82
25 Juli '14	65.703	98.410	310.437	6.198	43.521	54

Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-promessen rechtstreeks	Belee-ningen	Papier op het buitenl.	Diverse reke-ningen ¹)
9 Jan. 1939	8.392	—	308.469	3.600	11.460
2 „ 1939	8.402	—	309.240	3.600	10.753
25 Juli 1914	67.947	—	61.686	20.188	509

¹) Onder de activa.

JAVASCHE BANK.

Data	Goud	Zilver	Circulatie	Andere opelschb. schulden	Beschikb. metaal-saldo
7 Jan. '39 ²)	138.860		193.680	76.970	30.600
31 Dec. '38 ²)	138.630		187.500	83.390	30.274
10 Dec. 1938	116.886	20.564	190.072	80.432	29.249
3 „ 1938	116.886	20.657	187.039	79.584	30.894
25 Juli 1914	22.057	31.907	110.172	12.634	4.842

Data	Wissels, buiten N.-Ind. betaal.	Dis-conto's	Belee-ningen	Diverse reke-ningen ¹)	Dek-kings-percentage
7 Jan. '39 ²)	9.340	78.230	58.510	51	
31 Dec. '38 ²)	10.870	76.920	58.380	51	
10 Dec. 1938	8.686	14.335	49.450	58.446	51
3 „ 1938	8.568	13.978	48.739	58.125	52
25 Juli 1914	6.395	7.259	75.541	2.228	44

¹) Sluftp. activa. ²) Cijfers telegrafisch ontvangen.